

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 31ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1968

ΑΡΙΘ. 292

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΥΜΑ

«Νόμοι φυσικοί, πού δὲν ὑπάρχουν ἀφ' ἑαυτοῦ των, οὔτε ἔχουν ἀπόλυτο κύρος, ἀλλ' ἔχουν τεθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν, χάριν τῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους Ἐκεῖνος ἐπιδιώκει, εἶναι δυνατὸν κάποτε ν' ἀποβάλλουν τὸ σχετικὸ κύρος των προσωρινῶς, ὅταν πρόκειται νὰ πραγματοποιηθῆ κάποιο ἀνώτερος σκοπός, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν συνήθη πορεία τῶν φυσικῶν νόμων ἀποκλείεται».

Αὐτὰ ἔγραφε πρὶν 250 περίπου χρόνια ὁ διάσημος φιλόσοφος Λεϊβνίτιος, θέλοντας ἔτσι μὲ ὄλο τὸ κύρος τῆς σοφίας του νὰ διακηρύξῃ τὸ δυνατόν τοῦ θαύματος. Καὶ εἶναι μὲν θέβαιον, ὅτι ἄλλοι ἐπιστήμονες ὡς φιλόσοφοι, εἴτε προγενέστεροι τοῦ Λεϊβνίτιου, εἴτε μεταγενέστεροι, ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης δῆθεν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀπέκλεισαν τὴν πραγματικότητα τοῦ θαύματος, ἐπειδὴ τὸ θεωροῦσαν ἀσυμβίβαστο μὲ τοὺς ἀπαράθρατους νόμους τῆς φύσεως, σὲ κάθε ὁμῶς ἐποχή, καὶ ἰδιαίτερος στὴν σύγχρονη, πολυπληθέστερη προσβάλλει ἡ παράταξις ἐμβριθῶν ἐπιστημόνων, πού παραδέχονται εἰλικρινά, ὅτι ἡ ἐπιστήμη μόνον τὴν ἐπιφάνεια τῶν ὄντων καὶ τῶν γενομένων στὸν κόσμον αὐτὸν γνωρίζει, ὅχι δὲ τὴν οὐσία καὶ τὸ θάθος αὐτῶν ἐπομένως δὲν ἔχει ἀρμοδιότητα ν' ἀποφανθῆ μὲ θετικότητα καὶ θεβαιότητα τί πρᾶγμα εἶναι δυνατόν καὶ τί εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν τῶν μυστηρίων καὶ τῶν θαυμασίων.

Ἔτσι λ. χ. πρὶν ἕνα καὶ ἡμισυ πε-

ρίπου αἰῶνα ὁ πολὺς Laplace († 1827), ὑπεστήριξε, ὅτι «τὰ πρῶτα αἷτια καὶ ἡ ἐσωτερικὴ φύσις τῶν ὄντων θὰ μᾶς εἶναι αἰωνίως ἄγνωστα». Αὐτὴν δὲ τὴν γνώμην ἀναλυτικώτερον τὴν διατυπώνει ὁ διάσημος ἀστρονόμος Bigourdan, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ὁ ὁποῖος ἔγραφε, ὅτι «ἡ ἐπιστήμη καμμιά ἄλλη ἀξίωσι δὲν ἔχει παρὰ τὴν μελέτη τῶν φαινομένων καὶ τῶν ἀριθμητικῶν σχέσεων αὐτῶν, τοῦτο δὲ εἶναι ἐκεῖνο πού ὀνομάζει διὰ τὸ ὄνομα σιν νόμων. Ὁσον ἀφορᾷ δὲ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν φυσικῶν νόμων, ὁ Bigourdan θεβαιώνει, ὅτι «πολλοὶ μεγάλοι καὶ ὀνομαστοὶ σοφοὶ ὑποστηρίζουν, ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι ἔχουν ἀπλῶς σύμπτωματικὴ φύσι καὶ ἐπομένως εἶναι δυνατόν νὰ ὑπόκεινται σὲ ἐξέλιξι. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ἡ ἐπιστήμη σταματᾷ στὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνεια, στὸ ἀπλὸ περίβλημα τῶν πραγμάτων, ἀγνοεῖ δὲ ἂν πίσω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια ὑπάρχῃ κάποια ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα. Καὶ ἂν, τυχόν, ὑπάρχῃ, ἡ ἐπιστήμη ἀδυνατεῖ νὰ τὴν συλλάβῃ.

Καὶ ὁ φυσικὸς A. Blondel, (1863-1938), ἐπίσης Ἀκαδημαϊκός, ὁμοίως ὁμολογεῖ τὴν ἄγνοια τῆς ἐπιστήμης, ἐν σχέσει μὲ τὰ ἀπόρητα τῆς φύσεως, ὅταν λέγῃ λ.χ. ὅτι «παρ' ὄλες τίς θαυμάσιες κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης, οἱ σημερινοὶ ἐπιστήμονες συναισθάνονται τὸν ἑαυτό τους, πῶς εἶναι περισσότερο ταπεινοὶ ἀπέναντι στὰ μυστήρια τῆς φύσεως, τὰ ὁποῖα διαρκῶς ἀνανεώνονται καὶ διαρκῶς αὐ-

ξάνουν σὲ ἕκτασι, ἐφ' ὅσον προοδεύουν οἱ γνώσεις μας». Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ φυσικοὶ, ὁ G. Claude (1870-1960), συνάδελφος τοῦ Blondel στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν, ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος γράφει τὰ ἐξῆς ἀξιωματώτα: «γὰρ νὰ ἔχη ἡ ἐπιστῆμη τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς ἀπαγορεύσῃ τὴν πίστι στὸ ὑπερφυσικό, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ διευκρινήσῃ ὄλο τὸ ἄγνωστο, ὄλο τὸ μυστήριον, πού μᾶς περιβάλλει. Πόσον, ὅμως, ἀπέχει ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό! Ἡ τρομακτικὴ ἔννοια τοῦ Ἀπεΐρου, ἡ ἀδυναμία τῆς ἐπιστήμης νὰ φθάσῃ μέχρι τὰ πρῶτα αἷτια, τὰ μυστήρια πού περιβάλλουν τὴν σκέψιν καὶ τὴν ζωὴν, εἶναι ὡς τόσο λόγοι γὰρ τὴν ἐπιστῆμη, γὰρ νὰ διακηρύξῃ τὴν ἄγνοιάν της!».

Μὲ τοὺς σοφοὺς ἐπιστήμονας, τοὺς φυσικοὺς καὶ μαθηματικοὺς πού προανέφερα, συμφωνεῖ καὶ ὁ διάσημος φιλόσοφος καὶ μαθηματικὸς Em. Picard (1856-1941), καθηγητὴς τῆς Σορβόννης καὶ μόνιμος γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ὁ ὁποῖος γνωματεύει, ὅτι «οἱ ἐπιστημονικὲς θεωρίαι διαδέχονται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, μὲ καταπληκτικὴν κάποτε, ταχύτητα καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἱστορία τῶν ἐπιστημῶν εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἐρείπια, οἱ δὲ ἐπιστημονικὲς θεωρίαι, καθὼς καὶ τὰ διβλίαι, ἀκολουθοῦν τὴν τύχην των...». Σχετικῶς μὲ τοὺς νόμους τῆς φύσεως φρονεῖ καὶ αὐτός, «ὅτι ἔχουν χαρακτηριστὴ ἀπλῆς πιθανότητος, ἐπομένως δὲν ἔχουν τὴν ἀλυγιστίαν καὶ τὴν ἀκαμψίαν, πού τοὺς ἀπέδιδον οἱ προγενέστεροι...».

Μολονότι δὲ ἡ ὑπόθεσις τοῦ παρόντος δημοσιεύματος εἶναι κυρίως οἱ σκέψεις καὶ ἀντιλήψεις τοῦ ἀειμνήστου γεωλόγου Delaunay, περὶ τοῦ θαύματος, ὅμως ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ προτάξω τὰ ἀνωτέρω, γὰρ νὰ δείξω, ὅτι τὶς ἀπόψεις του συμμερίζονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι διάσημοι σοφοί, πού κατέχουν τὰ σκῆπτρα στὴν ἐμβριθῆ διανόσιν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐθεντίαν. Θέλω μόνον νὰ σημειώσω τοῦτο: ὅτι οἱ μνημονευθέντες σοφοὶ ἐπιστήμονες δὲν ἐκπροσωποῦν, φυσικά,

τὴν ὅλη παράταξιν, ἀλλὰ ἐλάχιστη μερίδα τῶν κορυφαίων ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι ἀναγνωρίζουν τὴν πίστιν ὡς θεμελιώδη παράγοντα τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς.

★

Οἱ σκέψεις τοῦ Delaunay περὶ θαύματος, πού ἐκτίθενται κυρίως στὰ ἔργα του «Le Christianisme» καὶ «L' Eglise et la Science», συνοπτικῶς ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Ἐπὶ χιλιάδες χρόνια, λέγει, ἡ περίπτωσις τοῦ θαύματος, καὶ στοὺς σοφοὺς καὶ στοὺς ἀσόφους ἐφαίνετο τόσο φυσικὴ, ὥστε κατ' ἀρχὴν κανεὶς δὲν ἀμφισβήτησε ἕνα θαυμάσιον γεγονός, οὔτε ἀπέδιδε κἄν σημασίαν στὴν πιστοποίησίν του, ἀλλὰ μονάχα συζητοῦσαν οἱ ἄνθρωποι σὲ ποῖον θεὸν ἢ δαίμονα ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῇ. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ τὰ θαύματα τοῦ Ἰ. Χριστοῦ δὲν τὰ διαμφισβητοῦσαν οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι, οὔτε οἱ ἔθνικοι. Καὶ αὐτὸς ὁ σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ, Κέλσος, ἐδεχόταν τὴν πραγματικότητα τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ἀλλὰ προσπαθοῦσε νὰ τὰ ἐξηγήσῃ ὡς ἔργα μαγείας. Τὸ νεώτερον, ὅμως, ἐπιστημονικὸ πνεῦμα στὸ ζήτημα τοῦτο ἀκολουθεῖ νοσηρὰ διάφορον.

Ἡ ἐπιστῆμη, θεβαίως, πολλὰς φορὰς σήμερα ἐπικαλεῖται τὴν νομοτέλειαν (déterminisme), ὡς ἀναντίρρητο καὶ ὑποχρεωτικὸν αἶτιον, εἶναι δὲ ἐπόμενον, ὅτι ὅπου ἐπικρατεῖ ὁ ντετερμινισμὸς ἐκεῖ τὸ θαῦμα ἀποκλείεται, διότι ἐάν ὄλα ὄσα συμβαίνουν στὸν κόσμον εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένα, τότε τίποτε τὸ αὐτονόητον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ. Ἔτσι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἀντιδρᾷ ἐναντίον τῆς παλαιᾶς νοσηρίας, ἢ ὅποια φαίνεται σ' αὐτὸν ἀπλοϊκὴ καὶ ἀπηρχαιωμένη. Ἄλλοτε πλεῖστα ὄσα φαινόμενα κατέπλητταν τοὺς ἀνθρώπους, σήμερον ὅμως τὰ θαύματα, πού ἔχουν πραγματοποιηθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμην, ἔχουν διαμορφώσῃ καὶ στοὺς ἀμαθεστέρους ἀκόμη τέτοια ψυχικὴ διάθεσις, ὥστε τίποτε πλέον νὰ μὴ

προκαλή σ' αυτούς έκπληξι. Οί σύγχρονοι μας φρονούν, ότι όλα όσα συμβαίνουν πρέπει να έχουν κάποια εξήγησι άμεση και πιθανή, τόν δέ παγκόσμιον ναό της φύσεως τόν μετέτρεψαν σ' εργαστήρι, στην θύρα του οποίου έχουν αναρτήσει την έπιγραφή: «άπαγορεύεται στον Θεόν να κάμνη θαύματα έδω»!

Μη νομίζετε, όμως, ότι ένεκα της νοτροπίας αυτής, έχει έξαφανισθή όλότελα ή άρχαία πίστις στο υπερφυσικό. Κάθε άλλο! Η πίστις στο υπερφυσικό έχει διατηρηθή και σ' αυτούς άκόμη τούς έλευθερόφρονas (Libres penseurs), με μόνη την διαφορά, ότι άλλαξε χαρακτηρισια και άντικείμενο. "Όλοι όσοι ύπερηφανεύονται για τις έπιστημονικές γνώσεις των και έπιζητούν έπιδεικτικά την φυσική τών όντων και τών γινομένων εξήγησι κάτω από την προσωπίδα της ψευδοεπιστήμης των κρύβουν την πίστι στο υπερφυσικό.

Καθ' όν χρόνο παρατηρούμε την πλάκα ένός ώρολογίου σέ κάποιο δημόσιο κτίριο, άν ξαφνικά δούμε πώς οι δείκτες αυτού στρέφονται με ταχύτητα, μόλις περάση ή πρώτη μας έκπληξι, θά ύποθέσουμε, θέβιαια, χωρίς δισταγμό, ότι κάποιος ώρολογιοποιός καταγίνεται με την διόρθωσι του ώρολογίου. "Ετσι και σέ κάθε περίπτωση άπροσδόκητης θεραπείας προσπαθούμε να εξηγήσουμε τó φαινόμενον, άποδίδοντας αυτό σέ νευρική ύπερδιέγερσι. Και νομίζουμε πώς με την εξήγησι αυτή άποκλείουμε τó ύπερφυσικό. Είμεθα όμως θέβιαιοι, άν πάντοτε είμεθα σέ τάξι φιλοσοφικώς και άν δέν διαπράττουμε άκόμη ένα αυθαίρετον αίτημα, έξ εκείνων που συσσωρεύονται στην θάσι της έπιστήμης;

Μετά τις άνωτέρω γενικές άπόψεις περί του θαύματος, ό Delaunay, ένδιατρίβει σέ σημεία ειδικώτερα, έξετάζων τις δύο θεωρίες που προβάλλονται συνήθως προς άρνησι του δυνατού του θαύματος.

Κατά την πρώτη θεωρία τó θαύμα είναι άδύνατον, διότι έν έναντία περιπτώσει θ' άνέτρεπε τούς νόμους και την τάξι της φύσεως. Οί όπαδοί της θεωρίας αυ-

της θεωρούν την παραδοχή του θαύματος σαν άδικαιολόγητη παραβίασι της άψογης μηχανικής λειτουργίας, την όποιαν φαντάζονται ότι βλέπουν στην φύσι και σαν σκανδαλώδη άνατροπή κάποιου φυσικού κώδικος, του οποίου όμως παραλείπουν να έξετάσουν την άξια και την προέλευσι. "Αν έξετάσουμε προσεκτικά την θεωρίαν αυτήν, θά την εύρουμε άστήρικτη, διότι παραδέχεται σαν άποδειγμένο εκείνο που όφείλει ν' άποδείξει, τ.έ. την ύπαρξι αιώνιων και αναλλοίωτων νόμων, που δέν επιδέχονται καμμιάν έξαίρεσι. Στο σημείον όμως αυτό ή άγνοιά μας είναι τελεία. "Επικαλούνται, φυσικά, την μαρτυρία του κοινού νου, αλλά μήπως έπεχείρησέ ποτε κανείς έχέφρων άνθρωπος να λύση με την καθολική ψήφο όποιοδήποτε άλγεβρικό πρόβλημα; Αησμονούν ότι τó στιγμιαίο δέν είναι κατ' άνάγκην και αίώνιο, τó φαινόμενο δέν είναι άναγκαιώς και πραγματικό, τó αίώνιο δέν είναι κατ' άνάγκην και άνυπόστατο. "Αγνοούν ότι—καθώς λέγει και ό Montaigne—δέν έχουμε τó δικαίωμα ν' άπορρίψουμε κάποιο γεγονός για μόνο τόν λόγον, ότι μάς φαίνεται άσυνήθιστο, διότι έκτός της συνηθείας, ή όποια κατ' ούσίαν είναι άπατηλή, δέν διαθέτουμε κανέν άλλο μέσον, για να έξακριθώσουμε την πραγματικότητα κάποιου γεγονότος, περί του οποίου όμως μάς δίδονται αυθεντικές διαβεβαιώσεις. Πάν ό,τι γνωρίζομεν είναι τούτο: ότι από ένός και ήμίσεος αίωνος, άφότου έχει διαμορφωθή ή επί της παρατηρήσεως στηριζομένη νεωτέρα φυσική, οί φυσικοί νόμοι που διέπουν τó έλάχιστον αυτό σημείον του σύμπαντος, που τó ονομάζουμε Γην, είναι πιστοποιημένοι κατά προσέγγισι. Γι' αυτό δέν έχουμε τó δικαίωμα να θεωρήσουμε σαν άνυπαρκτες εκείνες τις έξαιρετικές περιπτώσεις, οί όποιες ύστερα από έρευνες άύστηρές, που έγιναν από ανθρώπους ειδικούς και ύστερα από σοβαρή έξέλεγεη και μελέτη και συζήτησι, έχουν άναγνωρισθή σαν θαύματα.

"Όχι όλιγώτερον άμμφισθητήσιμη,

κατὰ τὴν γνώμη τοῦ Delaunay, εἶναι καὶ ἡ ἄλλη θεωρία περὶ θαύματος, ἔστω καὶ ἂν ὑποστηρίζεται μὲ περισσότερη ἐπιμονὴ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι λέγουν: «ποτὲ δὲν ἔχει διαπιστωθῆ τὸ θαῦμα μὲ συνθήκες αὐστηρῆς ἐρεύνης, δηλαδή παρουσία ἀνθρώπων μορφωμένων, πού εἶναι συνηθισμένοι νὰ συζητοῦν μὲ θαυτοκρισία τὶς ἐντυπώσεις των. Ἐπομένως ποτὲ δὲν ἔχει συμβῆ θαῦμα!».

Τὸν διῖσχυρισμὸν αὐτὸν τὸν ἐξετάζει ὁ Delaunay, ἀναφορικῶς μὲ τὰ θαύματα τοῦ Ἰ. Χριστοῦ καὶ σημειώνει τὰ ἀκόλουθα, πού εἶναι πάντα ἐπίκαιρα: «Ποιᾶς ἐπιστημονικῆς ἐταιρείας τὰ μέλη θέλετε νὰ παρευρίσκοντο κατὰ τὸν καιρό, πού ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὰ θαύματά Του; Ποῦ ἦσαν τότε οἱ ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων τὴν μαρτυρίαν ἀναντιρρήτως θὰ τὴν ἀπεδέχεσθε; Καὶ ἐπειδὴ, κατὰ τὴν γνώμη σας, δὲν παρίστατο τότε πρόσωπον ἱκανὸν νὰ ἐξελέγξῃ τὰ γεγονότα, νομίζετε ὅτι λογικεύεσθε, ὅταν συμπεραίνετε ὅτι τὰ ἔκτακτα ἐκεῖνα γεγονότα ἦτο ἀδύνατον νὰ συμβοῦν; Ἄλλὰ τὸ θαῦμα, σύμφωνα ἄλλωστε, μὲ τὸν ὄρισμό του, εἶναι ἐξαιρετικὸ φαινόμενο στὸ εἶδος του. Λέγετε πῶς ἡ Σορβὸνη δὲν βλέπει σήμερον θαύματα! Ἄλλὰ μήπως αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξι, πού πείθει ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ στὴν Ἰουδαία δὲν συνέβησαν θαύματα; Καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἄλλωστε, μᾶς συνιστᾷ νὰ θεωροῦμε τὰ θαύματα τοῦ Ἰδρυτοῦ αὐτῆς σὰν ἐξαιρετικὰ γεγονότα στὴν Παγκόσμια Ἱστορία. Παράδοξη, μὰ τὴν ἀλήθεια, ὅσον καὶ αὐθαίρετη εἶναι ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔκαμε θαύματα, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀπίθανον, ὅτι ἔχει διαδοθῆ στὸν ἀρχαῖο κόσμον σὲ διάστημα πεντήκοντα ἐτῶν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον τὸ ὅτι ἐμαρτύρησαν χιλιάδες Χριστιανῶν κ.τ.τ. Ἄν ἀκολουθῆσῃ κάποιος αὐτὸν τὸν αὐθαίρετο τρόπο τοῦ συλλογισμοῦ τῶν ἀρνητῶν τοῦ ὑπερφυσικοῦ, θὰ καταλήξῃ σὲ καταπληκτικὰ συμπεράσματα. Νά, μερικὰ ὑποδείγματα ὁμοτρόπων συλλογισμῶν: «Εἶναι ἀπίθα-

νον ὅτι ἓνας ἄσχημος Κορσικανὸς ἀξιωματικὸς ἐγένεν αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας καὶ σὲ διάστημα δέκα ἐτῶν κατέκτησε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Εὐρώπης. Ἄρα ὁ Ναπολεὼν δὲν ὑπῆρξε!»! Καὶ ἓνα ἄλλο παρόμοιον ὑπόδειγμα: «Εἶναι ἀπίθανον ὅτι μίᾳ νεαρῇ παρθένου ἐδῶξε τοὺς Ἄγγλους ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἄρα ἡ ἱστορία τῆς Αὐρηλιανῆς παρθένου (Ζάν Δάρκ), εἶναι καθαρῇ ἐπινόησις!»

Τὸ ἐπιχείρημα ἐκ τοῦ ἀπίθανου εἶναι πολὺ ὀλισθηρὸν. Ἄν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ἐπιστήμης ἀπεκλείετο τὸ κάθε τι, πού ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται σὰν ἀπίθανον, τότε καμμιά ἀνακάλυψι καὶ πρόοδος δὲν θὰ ἐγένετο.

Ὁ Αὐγουστος Κόντ, ὁ ἱδρυτῆς τοῦ θετικισμοῦ, θεωροῦσε γελοιωδέστατον τὸν διῖσχυρισμὸν, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ γνωστὴ ἡ χημικὴ σύνθεσις τῶν ἀστρων, ἀναμφιβόλως δὲ σὰν ἀνοητότατον θὰ ἐχαρακτήριζε καὶ τὸν διῖσχυρισμὸν, ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἄνευ σύρματος ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἀντίποδας. Καὶ ὅμως σήμερον μετὰ παρέλευσιν 110 μόλις ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Α. Κόντ (†1857), χρησιμοποιοῦμε τὴν ἀνάλυσι τοῦ φωτεινοῦ φάσματος καὶ τὸν ἀσύρματο!

Βεβαίως, κανεὶς δὲν πρέπει νὰ δέχεται ἀσυζητητῆ τὴν κάθε πληροφορία καὶ διαβεβαίωσι. Ὁ ἀληθὴς ὅμως σοφός, ὁσάκις ἀξιόπιστον μάρτυρες διαβεβαίωσιν, ὅτι σὲ μακρυνὸ παρελθὸν εἶδον κάποιο φαινόμενον ἐξαιρετικὸ, μολονότι αὐτὸς δὲν ἔχει τὰ μέσα νὰ τὸ ἐξελέγξῃ, ὅμως δὲν θὰ τὸ διαμφισθητήσῃ, ἀλλὰ θὰ προτιμήσῃ κάποια στάσι μᾶλλον ἐπιφυλακτικῆ. «Δὲν γνωρίζω, θὰ μᾶς πῆ, τίποτε τὸ σχετικόν.» Ἄλλωστε, δὲν γνωρίζω ἐν γένει καὶ πολλὰ πράγματα. Αὐτὸ μάλιστα πού μ' ἐρωτᾶτε δὲν εἶναι τῆς δικαιοδοσίας μου. Ἄν θέλετε λοιπὸν νὰ βεβαιωθῆτε, ν' ἀποταθῆτε στοὺς ἀρμοδίους». Αὐτὴν τὴν λογικὴν ἀπάντησι τὴν ἀκοῦμε συχνὰ στὰ φυσικὰ καὶ τὰ χημικὰ ἐργαστήρια, ὁσάκις ζητοῦν ἀπὸ αὐτὰ πληροφορίες ἄσχετες μὲ τὰ καθαρῶς φυσικὰ ἢ χημικὰ ζητήματα.

★

Ἄλλ' ἐρευνῶν τὰ ζητήματα τῆς πίστεως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὴ θέσῃ στὴν πλάστιγγα τῆς ζυγαριᾶς τὴν μεγίστην ἠθικὴν ὠφέλεια τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸ ἀνέκφραστο μεγαλεῖο του. Ἄλλωστε, ἡ διανόησις μας εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασι τοῦ συναισθήματος καὶ παρασύρεται ἀπ' αὐτό. Τὴν ἀλήθεια δὲ αὐτὴν ὑπεστήριξε μὲ τὸ ἐπιβλητικὸ κύρος τῆς ὑπέροχης διανοίας του ὁ πολὺς Πασκάλ καὶ τὴν συνώψισε στὴν γνωστὴν ἐπιγραμματικὴ φράσι του: «Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas», ἥτοι: ἡ καρδιά ἔχει τοὺς λόγους τῆς, τοὺς ὁποίους ὁ νοῦς ἀγνοεῖ. Σύμφωνα φωνος εἶναι καὶ ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος Φίχτε, ποὺ βεβαιώνει, ὅτι ἡ ἱστορία τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων εἶναι ἡ ἱστορία τῆς καρδιάς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διετύπωσαν αὐτά. Τὸ λογικὸ μας λοιπὸν δὲν ἔχει μονοπωλιακὴ δρᾶσι στὴν διανόησι, ἀφοῦ μάλιστα πολλακίς συμβαίνει τὸ ἐξῆς παράδοξον: ὅτι ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονας, πλὴν ἄκαρπες προσπάθειες, εἶναι δυνατὸν νὰ καταλήξῃ... στὴν ἄρνησι τοῦ ἑαυτοῦ του! Πρὸς τί λοιπὸν νὰ φυλακίζομεθα οἰκειοθελῶς μέσα στὰ στενὰ ὄρια τῆς πεζότητος καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικὸ δῆθεν θετικισμὸ καθοδηγούμενοι νὰ κωφεύουμε στὶς μυστικὰς ὑποβολὰς ἐνὸς μυστηριώδους κόσμου, ὁ ὁποῖος μᾶς περιβάλλει; Οἱ ὑποβολὰς αὐτὲς δὲν ὑποκείνται μὲν στὸν ζυγὸ τῆς λογικῆς, ἀλλ' ἔχουν ἀπήχησι σ' εὐρυτάτην ἀκτίνα καὶ μεγίστην ἔντασι, καθὼς τὰ θραχέα κύματα τῆς ραδιοφωνίας. Ἄς μὴ λησμονοῦμε δὲ ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν γλῶσσα τῆς Λογικῆς ἔχουν καὶ ἡ Ποίησι καὶ ἡ Μουσικὴ τὴν ἰδικὴν τους γλῶσσα, ἡ ὁποία ἔχει βαυτεριεὴ ἔκφρασι γιὰ ὄσους τὴν προσέχουν καὶ τὴν ἐννοοῦν. Ἀκόμη δὲ ἄς μὴ λησμονοῦμε καὶ τοῦτο: ὅτι μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὐχέρεια ν' ἀπαντᾷ στὰ ἐρωτήματα καὶ στὰ προβλήματα ἐνὸς σχολικοῦ διπλώματος. Ὁ ἀνθρώπος ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ καὶ ἄλλες ἀλήθειες ἐκτὸς ἐκείνων, οἱ ὁποῖες γεμίζουν τὰ προγράμματα τῶν σχολικῶν τάξεων.

Τέτοιες δὲ ἀλήθειες, εἶναι οἱ ἀλήθειες τῆς πίστεως, οἱ ὁποῖες κυρίως ρυθμίζουν τὴν ζωὴν μας. Καὶ δὲν ἔχει μὲν ὁ ἀνθρώπος πάντοτε πλήρη ἐλευθερία στὴν ἐκλογή τῆς μορφῆς τῆς πίστεώς του, θὰ εἶναι ὅμως πολὺ ἀσύνητος, ἂν προβάλλῃ ἀντίστασι, ὅταν αἰσθανθῇ πὼς ὁ Θεὸς τὸν προσκαλεῖ. Ὅφειλε νὰ δεχθῇ τὴν θεία πρόσκλησι μὲ πίστι, ἢ τελειότερα δὲ ἐκδήλωσις τῆς πίστεως εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία φαίνεται περισσότερον ἀσύμφωνη μὲ τὴν λογικὴ. Δὲν εἶναι ἡ πίστις τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ, ὁ ὁποῖος ἐψηλάφησε τὴν πλευρὰ καὶ τίς πληγὰς τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, ἀλλ' εἶναι ἡ πίστις τοῦ καλοῦ ληστοῦ, ποὺ ἐπεκαλεῖτο τὴν ἀντίληψιν ἐνὸς Θεοῦ ἀγωνιῶντος, ἐνὸς Θεοῦ, ὁ ὅποιος ἦτο καθηλωμένος ὡσάν ληστής ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ἔτοιμος νὰ ὑποκύψῃ στὸν θάνατον ἐνωρίτερον ἀπὸ τὸν ληστὴ!.

Μὲ τέτοιο μυσταγωγικὸ τόνον ἐνὸς Χριστιανοῦ, ποὺ θρησκευεῖ πολὺ βαθειά, ἐπισφραγίζει τὶς ἀξιόλογες περὶ θαύματος σκέψεις του ὁ ἀείμνηστος Delaunay, ὁ ὁποῖος ὑπεραμύνεται καὶ ὑποστηρίζει τὴν ὀρθὴν ἀρχή, ὅτι τὸ θαῦμα λογικῶς μὲν δὲν ἀποκλείεται, ψυχολογικῶς δὲ ἐπιβάλλεται.

★

Τὸ θαῦμα λοιπὸν κατὰ τὰ προειρημένα δὲν εἶναι ἀνατροπὴ τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἀλλὰ τελειότερα ἐναρμόνισις τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ποὺ γίνεται ἀπ' Αὐτὸν τὸν Δημιουργὸ τους γιὰ ἀνώτερους σκοποὺς. Ὁ Θεὸς ἀσυγκρίτως καλλίτερα παρὰ ἡμεῖς, γνωρίζει τοὺς νόμους, τοὺς ὁποῖους αὐτὸς ἐνομοθέτησε. Ὁ Πάνσοφος-Νομοθέτης γνωρίζει μέχρι ποῖο σημεῖον οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι ἄκαμπτοι, γνωρίζει ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῆς λειτουργίας των, γνωρίζει ὅλην τὴν δυναμικότητά των καὶ ὅλες τὶς ἐπιπτώσεις, ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθουν ἀπὸ αὐτούς. Ἐπομένως ὁ παντοδύναμος Θεὸς εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐνεργῶν, εἴτε διὰ μέσου τῶν ἐκλεκτῶν ὀργάνων

Αυτοῦ, δύναται νὰ παραγάγη ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐμπρὸς στοὺς μυωπικούς ὀφθαλμούς μας παρίστανται μὲν ὡς ὑπερφυσικά καὶ χαρακτηρισίζονται ὡς θαύματα, κατ' οὐσίαν ὅμως οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ τὸ φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῶν νόμων τῆς φύσεως.

Ἐνα παράδειγμα θὰ διασαφηνίσῃ καλλιτέρα τὴν σκέψι μου: ὑποθέσατε λ. χ. ὅτι σ' ἓνα μαθητευόμενο τῆς ζωγραφικῆς δίνετε τὴν πυξίδα καὶ τοὺς χρωστήρας διασήμου ζωγράφου καὶ ὅτι ζητεῖτε ἀπ' τὸν μαθητευόμενο ν' ἀντιγράψῃ ἓνα θαυμάσιο πίνακα τοῦ ἰδίου καλλιτέχνη. Φυσικά, τὸ ἀντίγραφο θὰ στερεῖται τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξία τοῦ πρωτοτύπου, ἀπὸ τὸ ὅποιον θ' ἀπέχῃ στάδια ὀλόκληρα καὶ παρασάγγας, μολοντί ἔχουν χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴν ἀντιγραφή τοῦ πρωτοτύπου οἱ χρωστήρες καὶ ἡ πυξίδα τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη.

Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν χρησιμοποίησι τῶν φυσικῶν νόμων ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀνθρωπότης κατὰ τὴν νηπιακὴν τῆς ἡλικίας σὲ πολὺ περιωρισμένον βαθμὸν ἐπωφελήθη ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους, διότι κατὰ πληκτὴ καὶ περίτρομη στεκότα ἐμπρὸς στὶς συντριπτικὰς δυνάμεις τῆς φύσεως. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως οἱ ἄνθρωποι ψηλαφητὰ ἀνερευνοῦσαν τὰ μυστικά τῆς φύσεως καὶ βαθμηδὸν εἰσχωροῦσαν στὸ ἄγνωστο καὶ ὀλονὲν προώδευαν στὶς φυσικὰς ἐπιστήμες καὶ ἐξησφάλιζαν ὀλονὲν μεγαλύτερη κυριαρχία ἐπὶ τῆς φύσεως, διότι κατὰ τὴν ὀρθὴ παρατήρησι τοῦ φιλοσόφου Βάκωνος: «quantum scimus, tantum possumus», τοῦτέστι ὅσον αὐξάνει ἡ γνῶσι μας, τόσον συναυξάνει καὶ ἡ δύναμί μας. Ὁ ἀμόρφωτος καὶ ἀπολίτιστος ἄνθρωπος οὐδέποτε, θεβαίως, θὰ δυνηθῆ νὰ καρπωθῆ ἀπὸ τὶς φυσικὰς δυνάμεις τὴν ὠφέλεια, τὴν ὁποῖαν καρποῦται ὁ μορφωμένος καὶ πολιτισμένος ἄνθρωπος. Ἄν μάλιστα ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀκούῃ στὸ ὄνομα τοῦ Ἐδισσον ἢ τοῦ Μαρκόνι, φαντάζεσθε ποῖα καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα θὰ μπορέσῃ νὰ

καρπωθῆ ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησι τῶν φυσικῶν δυνάμεων.

Ἐποθέσατε τώρα, ὅτι στὴν θέσι τοῦ μεγαλοφυσέστερου ἀνθρώπου χρησιμοποιεῖ τὶς φυσικὰς δυνάμεις ὁ πάνσοφος Θεός. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τί τὸ παράδοξον, ἐὰν γίνουμε θεαταὶ ἀπροσδοκῆτων καὶ ἐκτάκτων θαυμάτων, τὰ ὁποῖα ὅμως οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰ μὴ ἐνδειχῆ τῆς θεϊκῆς ἐπεμβάσεως; Ἐφ' ὅσον δὲ ἐπεμβαίνει ὁ Θεός, ὀτιδῆποτε καὶ ἂν ἐπιτελέσῃ, πὺ ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρώπινη γνῶσι, κατ' ἀνάγκην θὰ φανῆ στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων σὰν θαῦμα, δηλαδὴ σὰν κάτι τι πὺ εἶναι φυσικῶς ἀνεξήγητο.

Ἡ νεωτέρα Ἀπολογητικὴ ἀδυνατεῖ νὰ παραδεχθῆ τὴν ὑπόθεσι, ὅτι ὁ πάνσοφος Δημιουργὸς τοῦ ὕλικου καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου εἶναι δυνατὸν ν' ἀνατρέψῃ ὀτιδῆποτε ἐξ ἐκείνων, πὺ ἔχει πανσόφως δημιουργήσῃ καὶ νομοθετήσῃ. Ἡθεϊκὴ ἐπέμβασι σημαίνει σοφὴ καὶ σκόπιμη χρησιμοποίησι ἀγνώστων μὲν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὑπαρχουσῶν ὅμως εἰς τὴν φύσι δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἢ ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ χρησιμοποίησις ὄχι μόνον τίποτε ἐστὴν φύσι δὲν ἀνατρέπει, ἀλλὰ τούταντιον ἀποκαλύπτει μιὰ ἄρμονία ἀνώτερη. Ὡς γνωστόν, τὸ πρωτόγονο χάος τοῦ κόσμου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, πὺ ἐπεφέρετο ἐπὶ τῆς ἀθύσσου, τὸ διεδέχθηκε βαθμηδὸν ἡ τάξις καὶ ἡ ἄρμονία, ἐφ' ὅσον δὲ τὸ Πνεῦμα εἰσχωρεῖ στὴν ὕλη καὶ κυριαρχεῖ ἐκεῖ, ἐπὶ τοσοῦτον τὴν μεταμορφώνει καὶ τὴν πνευματοποιεῖ. Ἐφ' ὅσον δὲ μὲ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Πνεύματος ἡ ὕλη πνευματοποιεῖται, ἐπὶ τοσοῦτον γινόμεθα θεαταὶ θαυμασιωτέρων φαινομένων: ὁ οὐρανὸς ἐγκαθιδρύεται ἐπὶ τῆς γῆς καὶ κατὰ τὴν εἰκονικὴν ἔκφρασι τοῦ Κυρίου ἡμῶν: «οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνουνσι καὶ καταβαίνουνσι» εἰς «τὴν οὐρανοδόχον γῆν».

Ὁ Θεός λοιπόν, ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἰσχυρῆς καὶ τῆς τάξεως στὸ σύμπαν, ποτὲ δὲν γίνεται αἷτιος ἀνατροπῆς καὶ ἀταξίας. Ἀνατρεπτικὴ δύναμις ἔχει μόνον

ἡ ἁμαρτία τ. ξ. ἡ ἀταξία, ἡ ὁποία ἔχει εἰσαχθῆ στὸν κόσμον ἀπὸ τὰ ἀνώτερα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ κατὰ παράβασιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἡ ἁμαρτία, ἀφ' ὅτου ἔχει ἐμφιλοχωρήσει στὸν κόσμον ἐπέφερον ἀναστάτῳσιν, ἡ ὁποία δὲν περιωρίσθηκε μόνον εἰς τὸν φυσικὸν καὶ τὸν ἠθικὸν ὄργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ στὸν φυσικὸν κόσμον συμπαντα. Ὁλη ἡ φύσις, κατὰ τὴν Ἀγ. Γραφή, «συστενάξει καὶ συνωδίνει τοῖς ἀνθρώποις, ἀποκαραδοκοῦσα τὴν ἑαυτῆς ἀπολύτρωσιν» (Ρωμ. η' 18-23).

Σὲ τέτοιες λοιπὸν συνθήκες σὰν σωστικὸ μέσον ἐπιβάλλει τὸ θαῦμα αὐτῆ ἡ στοργὴ καὶ ἡ μέριμνα τοῦ παναγάθου Θεοῦ γιὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας ἔχει ἐκπέσει ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ δόξα καὶ τὴν μακαριότητά της. Δυστυχῶς ὅμως ἔνεκα τῆς ἁμαρτίας τόσοσ ἔχομεν ἐξοικειωθῆ νὰ βλέπομε στὴν ζωὴ μας τὴν ὕλη νὰ κυριαρχῆ ἐπάνω στὸ πνεῦμα, τὸν πόνο νὰ ἐκτοπιζῆ τὴν χαρὰ, τὰ δάκρυα νὰ πνίγουν τὴν εὐτυχία, τὴν νόσον νὰ θριαμβεύῃ κατὰ τῆς ὑγείας καὶ τὸν θάνατο κατὰ τῆς ζωῆς, ὥστε ὀνομάζομεν θάνατον κατὰ τὴν φύσιν, τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ πῖο φυσικὸν ἀπὸ ὅ,τι συνήθως βλέπομε καὶ σὰν φυσικὸ τὸ θεωροῦμε. Ὁ γνωστὸς σὲ μᾶς ἄνθρωπος, ὁ ἁμαρτωλὸς, ὁ ἀνίσχυρος, ὁ ἀσθενῆς, πού δουλεύει στὴν φύσιν, ἀλλ' ἐκμηδενίζεται ἀπ' αὐτὴν, πού συντρίβεται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους καὶ καταποντίζεται ἀπὸ τὰ κύματα, δὲν εἶναι ὁ φυσικὸς καὶ κανονικὸς ἄνθρωπος. Ἡ ἁμαρτία ἔχει διασαλεύσει τὶς ἀρχικὰς θέσεις τῆς δημιουργίας σὲ τέτοιο βαθμὸν, ὥστε καὶ ὁ κόσμος ἐν γένει καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ μέρους δὲν εὐρίσκονται πλέον στὴν ἀρχικὴ φυσικὴ τῶν κατὰστασι, ἀλλὰ σὲ κατὰστασι διαταραγμένη καὶ ἀνώμαλη, τὴν ὁποίαν ἠμποροῦμεν νὰ χαρακτηρίσομε σὰν ὑποφυσικὴ. Ἐπομένως τὸ θαῦμα ἀντὶ νὰ θεωρηταί σὰν ὑπερφυσικὴ ἐνέργεια, ὀρθότερον θὰ εἶναι νὰ ἐκλαμβάνεται σὰν ἐπάνοδος ἢ ἀποκατάστασι τῆς φυσικῆς τάξεως πού ἔχει διασαλευθῆ.

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΝΙΟΣ 1968

Καὶ πράγματι, μήπως δὲν εἶναι ὑποφυσικὴ κάθε περίπτωσι, καθ' ἣν ἡ ὕλη ἐμφανίζεται σὰν κυρίαρχη τοῦ πνεύματος; Ὅταν λ. χ. ἐν ἀδιόρατο μικροβίῳ μετατρέπη σὲ χοῦν ἓνα σῶμα θαυμασίως συγκροτημένο καὶ σθῆναι, γιὰ τὸν παρόντα κόσμον τοῦλάχιστον, τὶς ἐκλάμψεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τὶς μεγαλόπνοες ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς; Μήπως δὲν εἶναι ὑποφυσικὸ τὸ φαινόμενο, ὅπου ἡ ἀσυνείδητη φύσις καταστρέφει τὴν συνείδητή; Ὅταν λ. χ. ἡ ταραγμένη θάλασσα καταβροχθίζῃ ἀνθρώπους, πού μποροῦν νὰ ἐργασθοῦν ἀποτελεσματικὰ γιὰ τὴν βελτίωσι τῆς πνευματικῆς ἢ ὕλικῆς ζωῆς τῶν ὁμοίων τους; Πῶς ἠμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ δεχθῆ σὰν φυσικὸ φαινόμενο τὸ νὰ καταβροχθίζῃ ὁ θάνατος τὴν ζωὴν;

Διὰ τοῦτο μᾶς φαίνεται σὰν ὀρθὴ καθ' ὅλα ἡ ἀποψις, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ὁσάκις ἐθαυματοῦργει, ἔθετε τὰ πράγματα στὴν φυσικὴ θέσιν τους, ἀποκαθιστοῦσε τὴν ἰσορροπία καὶ τὴν ἀρμονικὴ λειτουργία τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἡ ὁποία πάλαι ποτὲ εἶχε διαταραχθῆ καὶ ἐδραίωνε τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν, πού εἶχε διασαλευθῆ στὴν λογικὴ φύσιν καὶ στὴν ἄλογον. Ἐπομένως, ὁ Κύριος ἡμῶν ὁσάκις ἐθαυματοῦργει, δὲν ἐνεργοῦσε παρὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν.

Ἄλλωστε, ὁ Κύριος ἡμῶν ἦτο ὁ μόνος κατὰ φύσιν ἄνθρωπος, ὁ μόνος γνήσιος Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ φυσιολογικὸς καὶ ἀδιάφθορος ἄνθρωπος, στὸν ὁποῖον τὸ πνεῦμα κυριαρχεῖ ἐπὶ τῆς ὕλης καὶ ἡ ἀρμονία ἀποκλείει τὴν ἀρρυθμία. Ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἔνεκα τῆς ἁμαρτίας ἔχομε παραμορφωθῆ καὶ ἐκφυλισθῆ σὰν ἀφύσικα πλέον ὄντα καὶ τέτοιοι θὰ εἴμεθα, μέχρι ὅτου εἰσχωρήσει στὴν ψυχὴ μας καὶ ἐδραιωθῆ ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ἀναγεννᾷ καὶ ζωογονεῖ τὸν ἄνθρωπον πνευματικῶς καὶ σωματικῶς.

★

Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν φαίνεται κατὰ καιροὺς καὶ τόπους, ὅτι ἐπικρατεῖ στὸν

κόσμον ἢ ἁμαρτία καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς ὁ διάβολος, ὅμως ὁ τελικὸς θρίαμβος ἀνήκει στὸν Ἰησοῦν Χριστοῦν, ὁ ὅποιος εἶναι τὸ Α καὶ τὸ Ω τοῦ παντός.

Σύμφωνα μὲ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιόν μας πιστεύομεν, ὅτι ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ τάξις κατὰ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου θ' ἀποκατασταθῆ στὸν κόσμον καὶ τότε ἡ αἰωνία καὶ ἀδιατάρακτη γαλήνη θὰ διαδεχθῆ τὴν προσωρινὴ θύελλα καὶ θὰ κατασκηνώσουν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς «καινῆς γῆς» τὰ ἀληθινὰ τέκνα Αὐτοῦ, καθὼς σύμπασα ἡ φύσις ἀποκαρδοκεῖ καὶ νοσταλαγεῖ (Ἄποκ. κα' 1-5).

Καὶ τότε δὲν θὰ ὑπαρξῆ πλέον ἀνάγκη θαύματος, διότι

ὁ κόσμος ὁλόκληρος θ' ἀποτελεῖ ἓνα παμμέγιστο θαῦμα, τουτέστιν ἓνα πάγκαλο καὶ παναρμόνιο καὶ θεσπέσιο σύνολον. Δὲν θὰ εἶναι πλέον ἀνάγκη νὰ ἐπεμβάινῃ ὅποσδήποτε ὁ Θεὸς πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευομένης τάξεως, ἀφοῦ θὰ ἔχη ἐπέλθῃ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ καταλλαγὴ καὶ συμφιλίωσις τῶν πάντων μετὰ τοῦ ἀγίου Θεοῦ χάρις στὴν ἀξιομισθία τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Αὐτοῦ, ἡμῶν δὲ Σωτῆρος καὶ Λυτρωτοῦ.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ
ὁμότιμος καθηγητῆς τῆς θεολογικῆς
Σχολῆς Χάλκης

Αἰσθησὴ Ἀνοιξεῶς

Παλῆς ἡμέρες, μὲ πουλιὰ κυνηγημένα!
'Αδιάκοπη βροχὴ πᾶν' ἀπ' αἰώνιους τά-
φοις!

Καὶ ὁ βορριάς ν' ἀναμαλλιάζει
τὸν πλατὺ ἐλαιῶνα!
Τὸ μισὸ φεγγάρι κύτταξε
ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο τοῦ ἀπείρου,
καθὼς τὸ πρῶτο τριαντάφυλλο
ἐπρόβαλλε δειλὰ σ' ἓνα λησμονημένο κῆπο!
'Υπάρχω αὐτοεξόριστος
σὲ τοῦτον τὸν ἀρχαῖον πύργο
μὲ τίς μανταλωμένες σιδερόπορτες!
Μέσα μου ἓνας λαὸς κατακτημένος...
"Ἐνας ἀητὸς ποῦ σέρνει δυὸ φτερά σπα-
σμένα

σ' ἓνα ἄγριο, μοναχικὸ φαράγγι!...
Μνήμη τῆς μακαρίας μητρός μου!
Μὲ ὀδηγοῦσε στὴ δροσερὴ πεδιάδα
καὶ μοῦ 'δειχνε τὰ λευκὰ ἄνθη τῆς κερα-
σιᾶς μας

καθὼς ταξίδευαν τὴν ἀνοιξη
πάνω στὸ ἥσυχο ποτάμι!...
Μποροῦσα τότε ν' ἀνεβαίνω σκαλί, σκαλί
μέχρι τὸν ἔβδομο οὐρανὸ
'Ἐκεῖ ποῦ ὁ Ἰησοῦς ἔγερνε ματωμένους
ἀνάμεσα σὲ λάμπεις, καὶ σὲ κόκκινα λου-
λούδια.
'Ἦρθε ἡ ταραχὴ καὶ μοῦκλεισε τ' ἀόρατα
μάτια.
'Ἡ ἀνοιξη δὲν ξαναγύρισε κοντά μου.
"Ἄν ὑπάρχει ἀκόμα μιὰ μικρὴ αἴσθησις φω-
τὸς
ποῦ μοῦ προτρέπει ἓνα ἀνοιξιᾶτικο τραγοῦ-
δι
εἶναι γιατί θυμᾶμαι ἀκόμα τὴ δροσερὴ πε-
διάδα,
τὸ πειστικὸ βλέμμα τῆς μητέρας
καὶ κείνη τὴ χρωματιστὴ ὄπτασις τοῦ Ἰη-
σοῦ
ἀνάμεσα σὲ ματωμένους ὑακίνθους.

ΝΙΚΟΣ Β. ΚΑΜΒΥΣΗΣ

Ο ΚΟΡΜΟΣ ΤΟΥ ΔΕΝΔΡΟΥ

Με όλη την εκτίμησι πρὸς τοὺς βιολόγους, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχουμε πάντα κατὰ νοῦν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ψάχνει καὶ κοπιᾷ ζεὶ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ γιὰ στιγμὲς ἐσωτερικῆς εἰρήνης, τὴν ἀγάπην, τὴν ὁμορφίαν, τὴν ποίησι ἢ τὴν μουσικὴν, σὰν μικρογραφίες τῆς αἰώνιας εἰρήνης στὴν τελικὴ του ἔνωσι μετὸ Θεῖον. Αὐτὸς ὁ πόθος εἶναι ἀληθινός, ἀκόμη κι' ἂν ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη τῆς ἐξελιξέως τὸν παρουσιάζη σὰν προῖον βιολογικῆς διεργασίας, πού τὸν ἐξισώνει κατὰ πολλοὺς τρόπους μετὰ τὰ ζῶα καὶ τ' ἄλλα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν, εἴτε τὰ παιδιὰ συνεχίσουν νὰ γεννιῶνται μέσα στη μήτρα ἢ ἐνδεχομένως θὰ δημιουργοῦνται in vitro (σ' ἓνα δοκιμαστικὸ σωλήνα).

Με κάθε σεβασμὸ πρὸς τοὺς ψυχολόγους, ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ θασικὴ του θέλησι καὶ τάσι καὶ δίψα νὰ ἐνωθῆ μετὸν "Ὀντα ἅπ' τὸν Ὅποιο ἀρχικὰ χωριστήκε. Αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ ἀκόμη καὶ ἂν τὸ libido του εἶναι ἡ κινητήρια δύναμι νὰ κἀν ποιήσι, ἢ ν' ἀνακαλύψῃ τὴν φυσικὴ ἀλήθεια ἢ νὰ κατανικήσῃ ἔθνη.

Με κάθε σεβασμὸ πρὸς τὴν ἐπιστὴμὴ τῆς μηχανικῆς καὶ τεχνολογίας, ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἓνα στενὸ μονοπάτι σωτηρίας, τὸ ὅποιο πάντα ψάχνει. "Ὅλα τὰ συστήματα γιὰ τὴν ἀνάκτησι πληροφοριῶν, ὁ αὐτοματισμὸς, οἱ ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι... (γιὰ στιγμιαῖο καφέ, στιγμιαία μωρά, στιγμιαία ἐκπαίδευσι), κι' ὅλα τὰ μέσα ἐπικοινωνίας ἅπ' τὴν ψιθυριστὴ φωνή, τὸν κινηματογράφο πού βλέπεις μέσα ἅπ' τ' αὐτοκίνητό σου, τὴ θερμὴ γραμμὴ μεταξὺ Οὐάσιγκτων καὶ Μόσχας, τὰ ὑπερηχητικὰ ἀεροπλάνα, ὡς τὶς συναρπαστικὲς φωτογραφίες ἀπὸ μαλακὲς προσεληνώσεις, ὅλα αὐτὰ δὲν ἀλλάζουν μετὰ κανένα τρόπο τὴ θασικὴ δίψα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸν Θεό.

Στὴν τελευταία ἀνάλυσι ὁ ἄνθρωπος

εἶναι ὄχι αὐτὸ πού ἔχει, ἀλλὰ αὐτὸ πού πιστεύει, τὸ ὅποιο συνιστᾷ τὸ ὕφασμα ὅλης του τῆς θελήσεως.

Ἡ μνήμη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι θραχεῖα κι' ἡ ἱστορία δὲν προσφέρει μαθήματα. Ἡ νοημοσύνη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πράγματι ὑπὸ ἀμφισβήτησι. Ἡ πείρα δὲν φαίνεται νὰ τὸν διδάσκῃ. Ἄλλὰ ἴσως τίποτε δὲν εἶναι πράγματι καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μιὰ θέλησι πού σφάλλει καὶ ἁμαρτάνει. Χρειάσθηκε μιὰ ἐνσάρκωσι, μιὰ σταύρωσι, καὶ μιὰ ἀνάστασι τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ μιὰ εὐκαιρία γιὰ σωτηρία.

Ὁ ἄνθρωπος γεννιέται πρὸς ἐκπλήρωσι ν, κι' ὅμως πεθαίνει ἀνεκπλήρωτος. Ὁ τάφος, ὅπως ἡ μήτρα, περιέχει καὶ σφραγίζει ἓνα μέγιστο ἀνθρώπινου δυναμικοῦ.

Ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἓνα δν τοῦ ὁποίου ἡ πραγματικότης συλλαμβάνεται στὴν αἰωνιότητα, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πρόσκαιρη διεργασία μέσα στὸν χρόνο.

Κι' ἂν ἀκόμη τοῦ δοθῆ ὅλη ἡ ἐλευθερία, ὁ ἄνθρωπος πάλι δὲν μπορεῖ νὰ μιλήσῃ ἢ νὰ ἐνεργήσῃ ἐλεύθερα. Ἡ ἀνθρώπινη δουλεία στὴ σάρκα δὲν μπορεῖ νὰ ἀπομακρυνθῆ νομοθετικά. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῆ μόνο μετὸν νόμο. "Ὅσοι τὸ κάνουν αὐτό, ὅπως οἱ Ἑβραῖοι, καὶ ὅσοι κάτω ἅπ' τὴν Προτεσταντικὴ ἠθικὴ ἐπιμένουν στὸν νόμο, ἐμβολιάζουν τὸν ἑαυτό τους κατὰ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται περισσότερο ἅπ' ὅσο σκέπτεται, καὶ σκέπτεται περισσότερο ἅπ' ὅσο μιλά, καὶ μιλά περισσότερο ἅπ' ὅσο γράφει, καὶ γράφει περισσότερο ἅπ' ὅ,τι εἶναι ὠραῖο ἢ θαθόν.

Ἡ ἀγιότης εἶναι τὸ ἀπόσταγμα τοῦ θάθους τοῦ αἰσθήματος γιὰ τὸν Θεό. Ἡ γνῶσι εἶναι μιὰ ἀποκρυστάλλωσι τοῦ θά-

θους τῆς σκέψεως γύρω στὴ φύσι. Τὰ πολιτικά δικαιώματα εἶναι μιὰ συμπύκνωσι τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς σκέψεως γιὰ τὸν συνάνθρωπο. Ἡ μουσικὴ ἔνωσι μὲ τὸν Χριστὸ ὑπερβαίνει κάθε κατανόησι, περιγραφὴ ἢ αἴσημα.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦλθε στὸν Κόσμο, ἀλλὰ τὸ Σκότος ἀπέρριψε τὸ Φῶς.

Εἶναι δύσκολο νὰ εἶσαι Χριστιανὸς σήμερα, ὅπως ἦταν πρὶν 20 αἰῶνες, κι' ὅπως θὰ εἶναι μετὰ ἀπὸ 20 αἰῶνες. Στενὴ εἶναι ἡ ὁδὸς πάντοτε καὶ θᾶναι παντοτινὰ.

Καθὼς ἡ ἄγνοια τείνει νὰ ἐξαφανισθῇ ἀπ' τὸν κόσμο, ἕνα νέο εἶδος ἀμορφωσίας τείνει νὰ ἐμφανισθῇ, ἐκείνη τοῦ λαϊκοῦ (ποῦ μορφώνεται ἀπ' τὴν ἐφημερίδα, τὸ ραδιόφωνο ἢ τὴν τηλεόρασι), καὶ τοῦ ἀνθρώπου ποῦ γενικεύει. Ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσι ἤδη αἰχμαλωτίζει, ὄχι μόνο τοὺς ἐπιστήμονες, ἀλλὰ τὸν ἐπαγγελματία καὶ τὸν πολίτη ποῦ τὴ χρησιμοποιεῖ. Μ' ἄλλα λόγια ὁ ἄνθρωπος καταπνίγεται ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς περιέργειάς του. Ὅσοσο δὲν εἶναι οἱ πρῆρογοὶ ποῦ θὰ κληρονομήσουν τὴ γῆ.

Τὸ ἴδιο, καθὼς ἡ φτώχεια τείνει νὰ ἐξαφανισθῇ, ἕνα νέο εἶδος ἀνάγκης τείνει νὰ ἀναδυθῇ ἀπὸ τὴν τελικὴ ἐξάντλησι τῶν πηγῶν φυσικοῦ πλοῦτου τῆς γῆς ἀπὸ τὴν αὔξησι τοῦ πληθυσμοῦ. Στὸ σχεδίο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, εἶναι πιὸ εὐκολο γιὰ μιὰ καμῆλα νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν τρύπα μιᾶς θελόνας, παρὰ γιὰ ἕναν πλοῦσιο νὰ μπῆ στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Καθὼς οἱ μολυσματικὲς ἀσθένειες τείνουν νὰ ἐξαφανισθοῦν, ἡ βιολογικὴ ἀντίστασι τείνει νὰ ἐξασθενήσῃ καὶ ἡ ἐκφυλιστικὴ ἀσθένεια νὰ αὔξηθῇ. Συνεπῶς, οἱ φυσικοὶ καὶ συναισθηματικοὶ ἐπιστήμονες γίνονται εὐθραστοί... Κι' ἀκόμη ἡ ἀνάγκη τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη ποτὲ δὲν θὰ πάψῃ νὰ ὑπάρχῃ, ὅσο οἱ πληγωμένοι, αὐτοὶ ποῦ ἔγιναν ἀντικείμενα ἐκμεταλλέσεως, κι' αὐτοὶ ποῦ ὑπέστησαν ἐπιθεσι συνεχίζουν, ὅπως γίνεται, νὰ πέφτουν στοὺς δρόμους κάθε κοινωνίας.

Τὸ νὰ σκέφτεται κανεὶς μὲ δεδομένα ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις εἶναι τόσο ἀξιοσέβαστο σήμερα, ὥστε λέγεται ἐπιστημονικό. Ἐν

τούτοις, τὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς μὲ δεδομένα τῆς πίστεως, τοῦτο ἀποφεύγεται στοὺς πιὸ πολλοὺς σὰν θρησκευτικό. Ἡ ἐπιστήμη ἔγινε θρησκεία κι' ἡ θρησκεία σχεδὸν ἐπιστήμη. Ἀλλὰ ἄς πρὶν πλανιώμαστε' ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι παρὰ τὸ ὄργανο τῆς διανοίας ποῦ ἐπεκτείνει μὲ τὶς ἀρχές τῆς τῆν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ κατανοῇ τὴ φύσι, καὶ μὲ τὴν τεχνολογία τῆς τῆν ἱκανότητα τῶν αἰσθήσεων νὰ θέσουν τὴν θεωρία ὑπὸ ἔλεγχο. Ὁ ἄνθρωπος προικισμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ λογικὴ καὶ αἰσθήσεις θὰ μπορούσε νὰ δημιουργήσῃ ἐπιστήμη. Καὶ δὲν εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ δημιουργὸς δὲν λατρεύει ποτὲ τὸ δημιούργημα. Ὁ Κοπέρινος στὶς φυσικὲς ἐπιστήμες, ὁ Δαρβίνος στὶς βιολογικὲς, ὁ Φρόυντ στὶς ψυχολογικὲς κι' ὁ Κάρλολ Μάρξ στὶς κοινωνικὲς ἐπιστήμες ἔγιναν διανοητικοὶ μαγνήτες τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως, οἱ ὅποιοι θάμπωσαν τὸν ἄνθρωπο ἔξω ἀπὸ τὴν σωστὴ προοπτικὴ τῆς κοσμοθεωρίας του.

★ ★

Γιὰ ἱστορικοὺς λόγους μόνη ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μπορεῖ καὶ πρέπει τώρα ν' ἀντιμετώπισῃ, καὶ γιὰ πρώτη φορά, τὶς κοσμικὲς καὶ θέθηλες προκλήσεις τοῦ μοντέρνου κόσμου.

Κάθε φορά ποῦ ἕνας Βουδδιστὴς αὐτοκτονεῖ γιὰ μιὰ ἐθνικὴ αἰτία, αἰσθάνομαι νὰ στεροῦμαι ἀπὸ τὸν θάνατο ἑνὸς ἀνθρώπου, ποῦ δὲν γνώρισε τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐθνικισμὸς εἶναι ἕνα πνεῦμα ποῦ ζητᾷ αὐταπάρνησι ἀπὸ πολλὰς ψυχές. Ἀλλὰ ἡ αὐταπάρνησι καθ' ἑαυτή, ὅπως ἡ ἐλευθερία, εἶναι μέσον: μόνο ὁ σκοπὸς προσδιορίζει τὴν ἀξία αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν. Ὁ Μεσαιωνικὸς Ἰσποτισμὸς, ἡ Ἀραβικὴ τιμὴ, ἡ Λατινικὴ εὐαισθησία, ἡ Πουριτανικὴ συστολή, ἡ Ἰνδουιστικὴ παθητικότητα, ἡ Βουδδιστικὴ αὐτοκτονία, ἡ Παγανιστικὴ τελετουργία, κι' ἡ Κομμουνιστικὴ κυριαρχία τοῦ κράτους πᾶνω στὸ ἄτομο, ὅλα αὐτὰ εἶναι πράξεις αὐταπαρνήσεως ποῦ δὲν ἔχουν γιὰ κέντρο τὸ Θεὸ. Ἡ Ἐκκλησία μας διακηρύττει τὸ ἕνα καὶ μοναδικὸ ἀνοθευτο εἶδος αὐταπαρνήσεως ποῦ δὲν εἶναι

λατρεία τοῦ ἑαυτοῦ μας. Μόνη ἡ αὐταπά-
ρνησις γιὰ τὴν Ἁγ. Τριάδα εἶναι αὐταπά-
ρνησις στὴν ἀγκαλιά τοῦ Θεοῦ.

Ἐὰν κάποιος ὑπάρχη, ἐπειδὴ σκέπτε-
ται, κι' ἕνας ἄλλος πιστεῦν ἐπειδὴ θλίβει,
τότε τί νὰ ποῦμε γι' αὐτοὺς ποὺ πιστεύουν
χωρὶς νὰ δοῦν; Σημεῖα ζητοῦν μόνο οἱ
ἄπιστοι, ἀλλὰ ἐμφανίζονται μόνο σ' ὄσους
πιστεύουν. Οἱ ἐπιστήμονες, καθὼς εἶναι μα-
θηταὶ τοῦ ἄπιστου Θωμᾶ, ζητοῦν θαύματα
μόνο γιὰ νὰ τὰ ἐξηγήσουν. Ἀκόμη καὶ
θαύματα μέχρι τὴν ἐπάνοδο νεκρῶν ἀπ'
τὸ ὑπερπέραν δὲν θὰ ἐπειθαν τοὺς ἀπίστους.
Τότε τί τοὺς πείθει;

Ἡ ἀλλαγὴ ἀπὸ τὸν ἱεραποστολικὸ
προσηλυτισμὸ στὴν ἱεραποστολικὴ κοινωνι-
κὴ μεταρρύθμισις εἶναι μιὰ σύγχρονη προ-
δοσία τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τοῦ Ἰούδα, μιὰ
σύγχρονη ἄρνησις, ὅπως τοῦ Πέτρου.

Στὸν Παλαιὸ Κόσμο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκ-
κλησία εἶναι λειτουργικὴ, ἐν συνεχείᾳ εὐ-
αγγελικὴ καὶ τέλος γεμάτη ἔλεος. Στὸν
Νέο Κόσμο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι
λιγώτερο λειτουργικὴ, λιγώτερο εὐαγγελι-
κὴ καὶ μὲ λιγώτερο ἔλεος.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει μιάν
πολιτικὴν σύγκρουσιν εἰς τὴν ζωὴ τῆς κοι-
νότητος τοῦ Παλαιοῦ Κόσμου. Στὸν Νέο
Κόσμο ἔχει κοινωνικὴ σύγκρουσις. Ἀναρω-
τιέται κανεὶς ποῦ καὶ πόση πνευματικὴ
σύγκρουσις ἔχει;

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μοναστικὴν ζωὴ καὶ
μερικὲς νεανικὲς κινήσεις στὸν Παλαιὸ Κό-
σμο, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἕ-
νας ζωντανὸς μάρτυρας εὐσεβείας, ἀγαθο-
εργίας πίστεως καὶ ἐλπίδος πουθενά. Ὁ
μέσος ὀρθόδοξος ἐνορίτης σήμερα εἶναι
ἀδιαφώτιστος θρησκευτικὰ καὶ στὸν Πα-
λαιὸ καὶ στὸν Νέο Κόσμο.

Τὸ μέσο ἐπίπεδο τῆς ζωῆς τῶν ὀρθο-
δόξων ἐνοριτῶν μπορεῖ νὰ εἶναι ὑψηλότερο
στὸν Νέο Κόσμο ἀπ' ὅ,τι στὸν Παλιό, ἀλλὰ
καὶ τὸ μέσο ἐπίπεδο κοσμικῆς ἐκπαιδεύ-
σεως εἶναι παρόμοιο. Ἐν τούτοις τὸ ἐπί-
πεδο τῆς ὑπάρξεως δὲν εἶναι διαφορετικὸ
πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ. «Οὐκ ἐπ' ἄρτρῳ μό-
νῳ ζήσεται ἄνθρωπος».

Ὁ φωτισμένος ὀρθόδοξος κληρὸς στὸν
Νέο Κόσμο δὲν εἶναι ἐγγύησι μεγαλύτερης

πίστεως ἀνάμεσα στοὺς ἐνορίτες. Ὁ ἄνθρω-
πος δὲν ζῆ μόνον μὲ τὴν διανοητικὴ ἀλήθεια.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι περισ-
σότερο κοσμικὴ παρά μυστηριακὴ, στὸν
Νέο Κόσμο. Σὲ μικρὸ βαθμὸ τὸ ἀντίθετο
ἴσως εἶναι ἀληθινὸ γιὰ τὸν Παλιό.

Ἡ Ὁρθοδοξία συνυπάρχει στὴν Ἀσία
μὲ τὸν Ἰσλαμισμό καὶ Ἰουδαισμό. Στὴν
Ἀνατολικὴ Εὐρώπη μὲ τὸν ἀθεισμό. Στὴν
Δυτικὴ Εὐρώπη καὶ Νότιο Ἀμερικὴ μὲ τὸν
Καθολικισμό. Καὶ στὴ Βόρειο Ἀμερικὴ μὲ
τὸν Προτεσταντισμὸ. Ἐπομένως ἡ Ὁρθοδο-
ξία πρέπει ν' ἀναλάβῃ καὶ νὰ κἀν γνωστὸ
ἕνα θεολογικὸ καὶ διανοητικὸ θῆμα ἀπέναν-
τι στὸν Μωάμεθ, τὸν Μωϋσῆ, τὸν Κ. Μάρξ,
τὸν Λούθηρον, τὸν Τζέφφερσον καὶ τὸν Πά-
πα.

Ἐὰν τὸ μέλλον τῆς Παγκοσμίου Ὁρ-
θοδοξίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μέλλον τῆς
στὴς Η. Π. Α. πρέπει νὰ δοθῇ ἡ πρέπουσα
σκέψις στὴ Ρόδο καὶ Κωνσταντινούπολις πρὸς
τὴν Οὐάσιγκτων σὰν τὴν μόνη στρατηγικὴ
ἐστία γιὰ μερίζονα Πανορθόδοξη δρᾶσι. Ἡ
στρατευμένη Ἐκκλησία πάνω στὴ γῆ πρέ-
πει νὰ ξέρῃ πῶς νὰ ζήσῃ τοὺς κοινωνικοὺς
νόμους τῆς ἰσχύος γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ
ἀνθρώπου, ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἐπιστήμονας ξέ-
ρει πῶς νὰ ζήσῃ τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς
δυνάμεως τῆς φύσεως γιὰ τὴν ἄνεσι τοῦ
ἀνθρώπου. Ἀλλὰ γιὰ τί ζῆ ὁ ἄνθρωπος τέ-
λος πάντων; Γιὰ τὴν ἄνεσι ἢ τὴν τέρψις ἢ
τὴν εὐτυχία ἢ τὴ δόξα ἢ τὴν ἐπιτυχία ἢ
γιὰ τὴν ἔνωσι μὲ τὸ Θεό; Οἱ κοσμικὲς κυ-
βερνήσεις καὶ τὰ Ἕθνη. Ἕθνη, χωρίζουν τὰ
ἔθνη μὲ μέτρο τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξι.
Οἱ ἐκκλησιαστικὲς κυβερνήσεις καὶ τὰ οἰ-
κουμενικὰ σώματα, περιέργως, βλέπουν
τὸν κόσμον ἀνάλογα.

Χριστιανικὰ οἰκουμενικὰ κέντρα, ὅπως
ἡ Ρόδος, ἡ Ρώμη καὶ ἡ Γενεύη νὰ βλέπουν
τὴν ἀνθρωπότητα μὲ μέτρο τὴν πνευματι-
κὴ ἀνάπτυξι, τὸν πιστὸ καὶ τὸν ἄπιστο,
τὸν φοβούμενον τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἀρνητὴ,
τὸν εὐαίσθητον στὴν ἁμαρτία καὶ τὸν κο-
σμικόν, τὸν εὐσεβῆ καὶ τὸν βέβηλον, τὸν
ἐξαγιασμένον, τὸν πολιτισμένον καὶ τὸν πρω-
τόγονον, τὸν ἠθικόν καὶ τὸν ἀνῆθικον κ.λ.π.
Προφανῶς, ὁ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ χρειάζε-
ται στὴν Ἀνατολὴ καὶ τὴ Δύσι, στὸν Νέο

Κόσμο και στον Παλαιό. Έν τούτοις, ένας ξεχωριστός μάρτυρας χρειάζεται όχι μόνο μπροστά στους έθνικούς και τους ειδωλολάτρες, αλλά μπροστά στον έκλεκτο λαό, ό όποιος όμολογεί τον "Όνομά Του. Είναι ίσως εύκολώτερο να κάνης Χριστιανό έναν μη Χριστιανό μέσα στο κατάλληλο κλίμα Ιεραποστολικής έργασίας, αλλά είναι πολύ πιο δύσκολο να μετατρέψης έναν κατ' όνομα Χριστιανό σε άληθινό. 'Η 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία χρειάζεται να συγκεντρώση ξεχωριστή προσοχή στη Δυτική Εύρώπη και τις Η.Π.Α., επειδή βρίσκονται σε ξεχωριστή ανάγκη για τό μήνυμα και έχουν στρατηγική δυνατότητα παγκόσμιας σύγκρουσης.

'Η γραφειοκρατία που άρχικά επινοήθηκε να υποτάξη τά μέσα σε προγράμματα για να θεραπεύσουν τις ανάγκες της κοινότητας, έγινε σκοπός καθ' έαυτήν. Μέσα στην Ιεραρχία της, ή άρχή της αυθεντίας άπαιτεί μία κατάταξη. Για έναν άφωτισωμένο όρθόδοξο Χριστιανό, αντίθετα από έναν Προτεστάντη ή Καθολικό, ή διάκρισις ανάμεσα σε διάφορες αυθεντίες είναι εύκολη. Στόν υπόλοιπο κόσμο δέν είναι. Σε μία χώρα όπως οί Η.Π.Α. όπου τό Σύνταγμα δίνει την έλευθερία να ναι κανείς άθεος αλλά του άρνείται την έλευθερία να ναι άγράφματος, οί άρχές της αυθεντίας, έλευθερίας και δημοκρατίας ανάμεσα στις διάφορες Ιεραρχίες και τους δήμους του κόσμου, είναι σε φανερή ανάγκη όλοκληρωτικής εξετάσεως.

Οί Η.Π.Α. είναι ένα έθνος έν τώ γίνεσθαι. Είναι θεμελιωμένο στην επανάσταση ένάντια σε όλα τά είδη της παραδοσιακής αυθεντίας—της 'Εκκλησίας, της οικογενείας, και του σχολείου—θασισμένο στην Προτεσταντική ήθική, τό Σύνταγμα υποστηρίζει την έλευθερία του άτομου άπέναντι στο νόμο. 'Η Δημοκρατία, μία μορφή πολιτεύματος, έγινε σχεδόν θρησκεία. Στο όνομά της και για χάρη της γίνεται κατάχρησι και κακή μεταχείρισι της έλευθερίας, ή όποία συχνά γίνεται υποκατάστατο για έκλυσι και χάος. Κι' είναι αυτή ή μεγάλη έγνοια για τή δημοκρατία, ή όποία φανερώνεται σε άποφά-

σεις ήθικής, έπιστημονικής πορείας και διοικητικής άρχής. 'Η άπουσία της όρθόδοξης ήθικής στην 'Αμερικανική σκηνή είναι ίσως υπεύθυνη γι' αυτήν την στρεβλωμένη γενική έθνική δημόσια πολιτική, ή όποια παραμελεί σπουδαία τοπικά προγράμματα για τις άνταρσίες στους Πανεπιστημιακούς χώρους, τά προβλήματα της οικογενείας και την έγκληματικότητα. Κι' είναι ακόμη αυτή ή άποκλειστική φροντίδα για τό σύνταγμα που είναι υπεύθυνη για την κοσμική νομοθεσία τών έκκλησιαστικών πραγμάτων, άντι για την Ιερή νομοθεσία τών κρατικών πραγμάτων. 'Επί πλέον, ή άποκλειστική άπασχόλησι με την έπιστήμη και τεχνολογία και ή κυρίαρχη άποψι του ανθρώπου σαν οικονομικού όντος, θλασταίνουν έπίσης από την βασική Προτεσταντική έμφασι στην άτομική έλευθερία και δικαιοσύνη κι' είναι σε σημαντικό βαθμό υπεύθυνη για την άνώμαλη εμφάνισι του ρατσιστικού σαν έθνικού προβλήματος, για την άμετρη έμφασι στην έξωτερική οικονομική πολιτική και την μεγάλη σύγκρουσι τών μειονοτικών όμάδων.

'Η Μάγκνα Κάρτα, τό μανιφέστο του Μάρξ, ή διακήρυξις της 'Ανεξαρτησίας του Jefferson και τό άμερικανικό Σύνταγμα είναι κείμενα που κυριαρχούν στο μυαλό του ανθρώπου υπό την αίγίδα της παγκοσμίου δυνάμεως.

"Ίσως ήλθε ό χρόνος για την 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία να παρουσιαστή μ' ένα άλλο μανιφέστο, κατά τον τρόπο του Πιστεύω της Νικαίας που θά βοηθήση να μεταποπισθί από τό μυαλό του ανθρώπου ή σύγχυσις σχετικά με την δύναμι, ή τωρινή του στρεβλωμένη κρίσι τών αξιών, και θά βοηθήση στη θέσι τους να δημιουργηθί μία Ισοσταθμισμένη (ισορροπημένα) άποψι για τό Θεό, τόν άνθρωπο και τόν κόσμο.

'Αδελφοί Χριστιανοί της 'Ανατολικής 'Ορθόδοξης 'Εκκλησίας, ή πλουραλιστική Δύσι φαίνεται ναχη μοπολιστή με τόν Χριστιανισμό. Λοιπόν, άς κάνουμε μία σταυροφορία προς τή Δύσι έν αγάπη και να φυτέψουμε τόν κορμό.

Z. SHAKHASHIRI, M. D.

τ. καθηγητής 'Ιατρικής έν Βηρυτῶ

ΤΟ ΑΤΟΜΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ

Δίκαια θεωρείται ὁ Ν. Berdiajew ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἐκπροσώπους τοῦ Περσοναλισμοῦ. Ἡ θεωρία του περὶ προσώπου ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς διαλεκτικῆς σκέψεώς του, τοῦ ἀφοριστικοῦ ὕφους του, τῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεως μιᾶς ζωῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας. Οἱ κατηγορίες του, κατηγορίες ἑνὸς ὀδοιπορικοῦ πάλης καὶ βαθειᾶς πείρας, εἶναι ὄχι σπάνια ἀντινομικές. Οἱ ἔννοιες μὲ τις ὁποῖες θὰ κληθοῦμε νὰ διαλεχθοῦμε θρῖσκονται μακρὰ ἀπὸ ψυχολογικὲς ἢ κοινωνιολογικὲς ἀναλύσεις. Θέλουν νὰ εἶναι μόνον, καὶ εἶναι, ἡ προβολὴ μιᾶς σκέψεως γεμάτης ἀγῶνα καὶ πάθος, μιᾶς σκέψεως ποῦ ὄραμά της καὶ πάθος της ἔμεινε μέχρι τέλους ἢ «πέινα καὶ ἡ δίψα τῆς δικαιοσύνης».

Πρόσωπο γιὰ τὸν Berdiajew σημαίνει «πραγματικὴ» εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου. Τούτῃ ἢ θέσις φέρει στὴ σκέψι μιν τὴν ἀλήθεια τοῦ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Πρόσωπο θὰ πῆ τίμημα καὶ ἐλευθερία. Γιὰ νὰ δεῖξῃ καλλίτερα τὴν οὐσίαν καὶ τὸ θάθος τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος ὁ Berdiajew προχωρεῖ στὴ σχέσιν ἀτόμου καὶ προσώπου. "Ἄν τὸ ἄτομο εἶναι μιὰ φυσικο-βιολογικὴ, κοινωνιολογικὴ καὶ ψυχολογικὴ κατηγορία, τὸ πρόσωπο εἶναι πνευματοθηρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ. Τὸ ἄτομο εἶναι ἄρρηκτα δεμένον μὲ τὸν ὀλικὸν κόσμον καὶ «τρέφεται» ἀπὸ αὐτόν. "Ἐχει βιολογικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ πρωταρχὴ καὶ καθορίζεται ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τοῦ εἴδους. Γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ κάτι τὸ μερικόν, ἕνα τμήμα, ἕνα «ἀπροσδιόριστο» τμήμα τῆς ὁλότητος τοῦ κόσμου, τῆς φύσεως, τῆς κοινωνίας. Μόνον

μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο μπορεῖ νὰ σκεφθῇ κανεὶς τὸ ἄτομο: σὰν ἕνα μέρος ἑνὸς ὅλου, χωρὶς τὴν κατηγορίαν τοῦ ὅλου εἶναι ἀδύνατον νὰ νοηθῇ. Ἡ ἀδυνατοτὴ διαφόρου κατανοήσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπάρξεως τῆς κατηγορίας τοῦ ἀτόμου τοῦ προσοδίδει μιὰ «ἐγωκεντρικὴ ἔρμητικότης». Ὁ ἄνθρωπος «σὰν ἄτομο ζῆ μιὰ μοναξιά», τὴν καταδίκην μιᾶς μονώσεως, ποῦ ἂν δὲν τὴν ὑπερβῇ γίνεται «ἡ κόλασις» γι' αὐτόν. Σὲ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀτμόσφαιρα ζῆ ὁ ἄνθρωπος σὰν πρόσωπο, σὰν προσωπικότης⁽¹⁾. Ἡ προσωπικότης δὲν εἶναι «προϊόν» βιολογικῆς ἢ κοινωνικῆς ἐξελίξεως, κανένας τρόπος ζωῆς ἢ «λειτουργία» μιᾶς κοινότητος ἢ ὁμάδος, δὲν εἶναι πρᾶγμα, ἀντικείμενον ἢ «φυσικὴ ὑπόστασις», οὔτε πάλιν ἕνα κομμάτι τοῦ «φυσικοῦ κόσμου». Ἀντίθετα, εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς θεϊκῆς παρουσίας στὸν ἄνθρωπον. Εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας, ἕνα τμήμα τοῦ κόσμου τοῦ πνεύματος. Μιὰ τέτοια ἐκδοχὴ δὲν σημαίνει «ἕναν ἀφηρημένον σπιριτουαλισμόν», ἀλλὰ τὸ γεγονός τῆς προσωπικότητος σὰν μιᾶς ὁλότητος συγκεκριμένης. Ἡ προσωπικότης δὲν εἶναι «μονομέρεια», ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ὁλότης, μιὰ σύνθεσις, μιὰ ἐνότις πνευματοσωματικὴ καὶ μόνον κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο μπορεῖ νὰ καθορισθῇ. Μιὰ ἀφηρημένη καὶ «περιπελεγμένη» ἐνότις θὰ ἦταν ἄρρησις τῆς πραγματικότητος, τῆς ἀληθείας τοῦ προσώπου, διάλυσις τῶν μερῶν τῆς συνθέσεώς του, «προδοσία». Στὸ ἀνθρώπινον πρόσωπο γίνεται ὄρατὴ τούτῃ ἡ ἐνότις. "Ὅπως στὸ σχῆμα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἔχουμε ἤδη μιὰ συγκεκριμένη παρουσία, πολὺ περισσότερο στὸ ἀνθρώπινον πρόσωπο βλέπουμε μιὰ νίκη τοῦ πνεύματος πάνω στὸ χάος τῶν φυσικῶν στοιχείων. "Ἐστὶ τὸ πρόσωπο γίνεται μιὰ μαρτυρία τῆς ἀληθείας

(*) Τὸ μικρὸ τοῦτο ἄρθρον, περίληψιν τμήματος ἐργασίας ποῦ δόθηκε στὴ φιλοσοφικὴ σχολῆν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, θὰ ἦθελα νὰ ἀποτελέσῃ μικρὴν προσφοράν στὰ 20 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Ν. Berdiajew (πέθανε στὶς 23 Μαρτίου 1948). Ἀπὸ τίς σημειώσεις ἀφήνουμε μόνον τίς ἀπόλυτα ἀπαραίτητες.

(1) Ὁ Berdiajew χρησιμοποιοῖ πλεονεχῶς τὸν ὄρον προσωπικότης μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ προσώπου καὶ ἀντιθέτως: πρόσωπο προσωπικότης.

ας περί του ανθρώπου ως ώλοκληρωμένης ούσιας, ως του ύψιστου σημείου της κοσμικής πορείας, του κοσμικού «τέλους»⁽²⁾. Είναι σαφής πλέον ή διαφορά μεταξύ των κατηγοριών του άτομου και του προσώπου. Τό άτομο έχει τις ρίζες του στον κόσμο των φαινομένων, στο θασίλειο της φύσεως, τό πρόσωπο ανήκει στο χώρο του πνεύματος και της ελευθερίας, είναι ή πλήρως του όντος ως ύπάρξεως, και αποτελεί «τομή του πνεύματος σ' αυτή τή φύσι». 'Η πραγματώσις του ανθρώπινου προσώπου σημαίνει φωτισμό και μεταμόρφωσις του άτομου, ύπέρβασι από την φυσική τάξι, στην τάξι του πνεύματος, στο χώρο της ελευθερίας.

★ ★ ★

'Η προσωπικότης συνδέεται με την έννοια της καθολικότητος, την περικλείει. Μιά μερικότης της προσωπικότητος θά εσήμαινε έρνησι του έαυτού της. 'Η καθολικότης είναι αυτή που την κάνει να μετέχη στο άτελεύτητο, στο αιώνιο και να περικλείη την αιωνιότητα⁽³⁾, τούτο είναι και τό μυστήριό της. 'Η προσωπικότης είναι ένας «μικρόκοσμος» που δέν έχει καμιά σχέση με τον λεγόμενο ιεραρχικό περσοναλισμό του Leibniz, του William Stern, του N. Losskij και του M. Scheler ακόμα. "Αν για πολλούς φιλοσόφους ή προσωπικότης κατέχη μία θέσι στην ιεραρχία των αξιών, για τον Berdiajew, ή προσωπικότης μόνο σαν πρώτη και ύψιστη αξία καταξιώνεται. "Εθνος, κοινωνία, κράτος περιέχονται στην ανθρώπινη προσωπικότητα και δέν την περιέχουν. Διαφορετικά τί νόημα θά είχε τό «κατ' εικόνα και καθ' όμοίωσιν». "Εξω από τό πρόσωπο δέν ύπάρχει παρά «αντικειμενοποιημένος» κόσμος, μέσα στην

προσωπικότητα ύπάρχει ό «κόσμος»⁽⁴⁾. 'Η προσωπικότης είναι στή φύσι της διαλεκτικής, άντινομική. Είναι ή διαλεκτική ένότης περιεχομένου και μορφής, άπειρου και πεπερασμένου. Παρά την προσπάθεια έκ μέρους του Berdiajew, να καθορίση τό πρόσωπο, ή αδυνατότης του έγχειρήματος είναι φανερό, τό πρόσωπο θά μείνη μέχρι τέλους ένα «Μυστήριο», άκριθώς λόγω της μοναδικότητός του, της άπόλυτης ιδιαιτερότητός του.

★ ★

Σάν άτομο ό άνθρωπος φέρει μαζί του κοινωνικά, ταξικά, οίκογενειακά κατάλοιπα, σαν πρόσωπο όμως, φέρει την σφραγίδα της πρωταρχικότητος, της μοναδικότητος, του άνεπαναλήπτου. Με τά χαρακτηριστικά της μοναδικότητος και της καθολικότητος, ή όλη προβληματική εμπλέκεται στην παραδοσιακή σχηματοποίηση του ρεαλισμού και του νομιναλισμού. 'Ο Berdiajew άντιτάσσεται και στις δύο αυτές κατευθύνσεις. Τό λάθος τους θρίσκεται στην άντικειμενοποίηση και την άφαιρεσι. Και οι δύο σχολές άποφεύγουν να άντιμετωπίσουν την πραγματικότητα του προσώπου σε όλο του τό θάθος και την διαλεκτική. Μιά προσπάθεια λογικής ή εμπειρικής και μόνο κατανόησεως του προσώπου δέν είναι παρά καταστροφή του άπειρου θάθους του, του πλούτου της αληθείας του. Σ' ένα κόσμο ατομικό ή πλουραλιστικό έχουμε μία σύγχυσι μεταξύ του είναι και του μη είναι. 'Ο χώρος, όμως, του προσώπου δέν μπορεί να είναι ή όντολογική περιοχή μιάς συγχύσεως, αλλά ό χώρος της καθαρότητος του ύπάρχειν. Τό πρόσωπο ύπάρχει, δέν είναι. Δέν είναι κατηγορία όντολογική, αλλά ύπαρξιακή⁽⁵⁾. Μιά όντολογική έκδοχή του προσώπου θά τό ύπεβίβαζε σε προϊόν άντικειμενοποίησης.

(2) Τό πόσο θυμίζουν οι θέσεις τούτες παράλληλες θέσεις του T. de Chardin δέν είναι ανάγκη να πούμε. Κοιτ. τά έργα του de Chardin στις έκδ. Seuil τόμ. I, Le phénoméne humain, τόμ. IV, Le Milieu divin.

(3) Κοιτ. και τό έργο του J. Maritain, Les droits de l' homme et la loi naturelle. Paris 1947.

(4) Με την πρωταρχική σημασία της λέξεως.

(5) Μιά άνάλυσι των έννοιών αυτών είναι αδύνατη στο χώρο τούτο. Περισσότερα κοιτ. S. Panou Der. Goffesbegriff bei Berdiajew, München 1967.

Ὁ νομιναλισμός, ιδιαίτερα, δὲν κατορθώνει νὰ δῆ τὴν προσωπικότητα σὰν συγκεκριμένη πραγματικότητα, εἶναι ἀνίκανος νὰ συλλάβῃ τὴν συγκεκριμένη ἀτομικὴ καὶ ἀμέριστη μορφή στὴν ὁποία τὸ σύμπαν πραγματοποιεῖται: τὸ πρόσωπο. Ἐνας εἰλικρινῆς νομιναλισμὸς πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ θεμελιώσῃ μιὰ διδασκαλία γιὰ τὴν προσωπικότητα, γιατί γι' αὐτὸν «ἡ προσωπικότης εἶναι ὡς ὄλον, ἀκατανόητος», μιὰ ἀμέριστη ὁλότης γι' αὐτὸν δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ.

★ ★

Σὰν χαρακτηριστικὸ τῆς προσωπικότητος Berdiajew βλέπει τὴν σχέση της μὲ τις ὑπερπροσωπικὲς ἀξίες. Δὲν ὑπάρχει πρόσωπο, ἂν δὲν ὑπάρχουν ὑπερπροσωπικὲς ἀξίες. Ἡ προσωπικότης δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ ἂν δὲν ὑπάρχῃ ἡ κατηγορία τοῦ ἀγίου, ἂν δὲν ὑπάρχῃ Θεός, πρὸς τὸν ὁποῖο θὰ κατατείνῃ καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ ἀντλή τὸ πλήρωμά της. Μιὰ περσοναλιστικὴ φιλοσοφία ποὺ δέχεται τὴν προσωπικότητα σὰν τὴν ὑψιστὴ ἀξία καὶ ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξί τοῦ Θεοῦ εἶναι μιὰ αὐτοἶαρησι, μιὰ ἀντίφασι πρὸς ἑαυτήν, γιατί ἡ προσωπικότης προϋποθέτει τὸ θεῖο. Αὐτὸ φυσικὰ δὲν σημαίνει ὅτι τὸ πρόσωπο εἶναι ἕνα ἀντικείμενο ἢ ἕνα μέσο τῆς θεϊκῆς δυνάμεως, τὸ ἀντίθετο, ἢ προϋπόθεσις τοῦ Θεοῦ ὡς τοῦ πληρώματός του τὸ τοποθετεῖ (τὸ πρόσωπο) πρῶτο στὴν ἱεραρχία τῶν ἀξιών. Τὸ πρόσωπο ζῶντας στὸ «βασιλεῖο τῆς ἐλευθερίας», θρῖσκεται πέραν τῶν ἐννοιῶν μέσον-σκοπός, σκοπός-ἀποτέλεσμα, γιατί εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο καθ' ἑαυτὸ σκοπός. Τότε καὶ μόνον πραγματώνεται ἡ προσωπικότης, ὅταν πορευέται τὸ δρόμο τῆς ὑπερβάσεως, ὅταν κατευθύνεται πρὸς τὸ ὑπερβατικὸ. Μιὰ τέτοια πορεία εἶναι τὸ ὁδοιπορικὸ μιᾶς συναντήσεως, ἡ ὁποία δὲν μένει σ' ἕνα ἀντικειμενικὸ κόσμον ἰδεῶν, ἀλλὰ στὸ ἕθος τοῦ ὄντος, τῆς πείρας τοῦ ὑποκειμένου. Ὁ Berdiajew δὲν σταματᾷ ἐδῶ, προσωπικότης δὲν εἶναι γι' αὐτὸν ἕνα

ἔτοιμο δεδομένο, ὅπως τὸ ἄτομο, ἀλλὰ ἕνα συνεχῆς γίνεσθαι, τὸ ἐκ νέου-γίνεσθαι αὐτοῦ τὸ ὁποῖο ἤδη εἶναι. Ἔτσι ἡ προσωπικότης εἶναι μιὰ δημιουργικὴ δυνατότης, μιὰ δυναμικὴ ἐνεργητικότητα. Δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ στατικὴ, ἀλλὰ θρῖσκεται ἐν διαρκεῖ κινήσει, ἐξελίξει, δημιουργία. Σύγχρονα ὅμως παραμένει ἡ ταυτότης τῆς πρωταρχικῆς της, δὲν προδίδει στὸ συνεχῆς ἐκ-νέου-γίνεσθαι της, τὴν οὐσία της. Παραμένει ἐν τῇ ἐξελίξει της τὸ ἀνεπανάληπτο καὶ μοναδικό, τὸ ὅπως ἰδιαίτερο.

★ ★

Μέσα στὴν πορεία τῆς σκέψεως τοῦ Berdiajew ἡ ἔννοια τῆς προσωπικότητος δένεται ἄρρηκτα μὲ τὴν ἐλευθερία, ὅπως ἤδη εἶδαμε. Ἡ σχέση αὐτὴ δὲν εἶναι μιὰ ἀπλὴ σχέση δύο κατηγοριῶν, ἀλλὰ ὑποχρέωσι καὶ πρωταρχικὸ μέλημα τοῦ προσώπου. Ὁ ἴδιος ὁ Berdiajew θὰ πῇ: «ἡ ἐλευθερία τῆς προσωπικότητος εἶναι ἡ ὀφειλὴ της, τὸ πλήρωμά της... πραγματῶσι τῶν ἰδεῶν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπάντησι στὴν κλήσι τοῦ Θεοῦ». Μόνον ἔτσι ἂν κατανοηθῇ ἡ σχέση προσώπου-ἐλευθερίας, θὰ ἔχουμε μιὰ σωστὴ πορεία στὸ χῶρον τοῦ πνεύματος. Διαφορετικὰ μιὰ πορεία γιὰ τὴν πραγματῶσι τοῦ προσώπου χωρὶς τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐλευθερίας, εἶναι πορεία στὴν οὐτοπία. Ἡ ἐλευθερία ὅμως προϋποθέτει ἄσκησι, μιὰ πνευματικὴ ἄσκησι, μιὰ μάχη μὲ τις δυνάμεις τοῦ κόσμου ποὺ καταδυναστεύουν τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. Τούτη ὅμως ἡ ἄσκησις εἶναι ποὺ οἱ πιὸ πολλοὶ ἄνθρωποι ἀρνοῦνται. Μιὰ ἄρνησι τῆς ἀσκήσεως σημαίνει ἄρνησι τῆς πορείας γιὰ τὴν πραγματῶσι τοῦ προσώπου· πιὸ πολύ: ἄρνησι τῆς μεταμορφώσεως, παραμονὴ στὴ σκλαβία. Πρόσωπο σημαίνει ζωὴ ἐν ἐλευθερίᾳ, ναὶ στὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, στὴν κλήσι του, πέρασμα ἀπὸ τὸ «κατ' εἰκόνα στὸ καθ' ὁμοίωσιν», μαρτυρία τῆς παρουσίας τοῦ πνεύματος στὸν κόσμον τοῦτο.

ΣΤΑΥΡΟΣ Δ. ΠΑΝΟΥ

ΑΡΣΕΝ και ΘΗΛΥ

ἐποίησεν αὐτοὺς

Ἐναφέρετε τὴν λέξι «ἠθική», καὶ ἀμέσως ὁ περισσότερος κόσμος θὰ σκεφθῇ, τὴν αἰωνία πάλη μεταξύ τῶν δύο φύλων.

Ἐν τούτοις οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες διαφέρουν σὲ πολλά σημεῖα καὶ πρὶν μιλήσῃ κανεὶς περὶ σεξουαλικῆς ἠθικῆς, θὰ πρέπει πρῶτα νὰ γνωρίζῃ καλὰ τὴν γυναικεία ψυχοσύνησι.

Τὸ μειονέκτημα τοῦ νὰ εἶσαι ἀγόρι, γίνεται φανερὰ ὀδυνηρὸ ἀπὸ τὴν νηπιακὴν ἀκόμα ἐποχὴ, τότε ποὺ οἱ συνομιλικῆς μπεμπέκες παίζουν θορυβωδῶς τὶς μαμάδες, ἔχοντας, πάντοτε ἐκεῖνες, τὸν πρωτεύοντα ρόλο καὶ τὴν τελευταία λέξι, ἐνῶ οἱ καυμένοι οἱ μικροὶ σύντροφοι, στέκουν παραμερισμένοι σὲ μιά γωνία, παρακολουθώντας περίλυποι τὸ παιγνίδι τους, γλύφοντας ἀμήχανα τὰ δάχτυλά τους.

Μικρὲς νύφες σὲ μινιατοῦρα, παίζουν τὶς κουμπάρες, στήνουν τὰ σπιτικά τους, ἐνῶ, πεισματωμένοι οἱ νεαροὶ πετοῦν τοὺς κύβους τους ἐναντίον τους, μὴ μπορῶντας νὰ ἀντεπεξέλθουν στὸν ἄνισο αὐτὸ συναγωνισμό.

Ἀργότερα, στὶς ἀνώτερες σχολές, αὐτές, σωστὲς κοῦκλες, τριγυρνοῦν μὲ ἴσα κοινωνικὰ δικαιώματα ἀνάμεσά τους. Κι' ὅταν κάποιος ἀγόρι ἐκλεγῆ πρόεδρος κάποιας κινήσεώς τους, εἶναι ὅπως λέει, ὁ Dr. Paul Popenoe, σὰν νὰ τοῦ ἔγινε αὐτό, ἀπὸ κάποια συγκατάθεσι ἐκ μέρους τους, πρὸς τὴν μειοψηφία τους.

Οἱ γυναῖκες ἔχουν κατακλύσει ὅλα τὰ ἐκ παραδόσεως ἀνδρικὰ ἐπαγγέλματα, καὶ σύμφωνα μὲ τὸ πατροπαράδοτον «προηγοῦνται οἱ κυρίες», τὰ καταφέρνουν πάντα νὰ προηγοῦνται. Καὶ ἔστω κι' ἂν μιά γυναῖκα εἶναι σήμερα διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἢ πρόεδρος ἐνὸς συμβουλίου, θὰ πρέπει πάντοτε ἐμεῖς οἱ ἄνδρες νὰ τὴν συνοδεύσωμεν νὰ διασχίσῃ τὸν δρόμο. Οἱ μητέρες μας ποτὲ δὲν μᾶς κατατόπισαν, ὅτι ἡ δραστικὴ διάκρισις μεταξύ ἀνδρῶν καὶ γυ-

ναϊκῶν, εἶναι ψυχολογική. Ἐνας ἄνδρας, π.χ. θὰ πληρῶσῃ δύο δολλάρια γιὰ ἓνα πράγμα ἀξίας ἐνὸς δολλαρίου, τὸ ὅποιον χρειάζεται. Μιά γυναῖκα, θὰ πληρῶσῃ ἓνα δολλάριο γιὰ ἓνα πράγμα ἀξίας δύο δολλαρίων, τὸ ὅποιον δὲν χρειάζεται.

Οἱ ἄνδρες εἶναι εἰλικρινεῖς, ἀλλὰ οἱ γυναῖκες ὀδηγούμενες ἀπὸ ἀδυναμίαν, μποροῦν νὰ σὲ ξεγελάσουν κάθε στιγμῇ. Ὅταν λέῃ «ὄχι», μπορεῖ νὰ ἐννοῇ «ναί» ἢ ἀντιθέτως. Γιὰ τὴν αὐτοπροστασίαν του, τὸ «ἄδύνατον φύλον» γίνεται «βασίλισσα τῆς τακτικῆς τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ». Ἀφοῦ δὲν φτιάχτηκε γιὰ ν' ἀντιμετώπισῃ τοὺς ἄνδρες μὲ τοὺς μῦς, καταφεύγει στὴ στρατηγική. Μαθαίνει νὰ παίζῃ τὸ παιγνίδι τῆς ἀναμονῆς, καὶ ἀνδραγαθεῖ στὴν πολεμικὴ τακτικῆς της: «κτύπα καὶ τρέχα», ἀποφεύγοντας τὴν κατὰ μέτωπον ἀντιμετώπισι μὲ ἀντιπερισπασμοὺς ἀπὸ περίτεχνα μακιγιάζ καὶ ἀπαλὲς συζητήσεις.

Αὕτῃ ἡ φυσικὴ ἀνισότης ἔχει κάνει τὴν γυναῖκα ἀκόμα περισσότερο μυστηριώδη ἀπέναντι στὸν ἄνδρα, κι' αὐτὸ τὸ μυστήριον ἐκεῖνος τὸ ἀντιλαμβάνεται πιά στὸ δεύτερο ἢ τρίτον χρόνον τοῦ «ἐγγάμου βίου τους». Κάποιος θράδου ἔρχεται σπῆτι ἀπὸ τὴν δουλεία του, ὡς συνήθως, καὶ ἡ γυναῖκα του δὲν εἶναι ἐκεῖ νὰ τὸν ὑποδεχθῇ στὴν πόρτα. Κυττάζει μέσα, καὶ φωνάζει: «Ἀγάπη μου, ἦρθα!» Καμμιά ἀπάντησις.

Αὐτὸς ξέρεῖ ὅτι ἐκεῖνη εἶναι μέσα, γιατί ἀκούει τὰ τακουνάκια τῆς ποὺ πηγαίνονται ἐπάνω κάτω, στὸ ἐπάνω πάτωμα, μὲ ἀπειλητικὴ ἐπαναληπτικότητα. Κάτι τοῦ λέει πῶς κάτι δὲν πάει καλά, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν εἶναι προετοιμασμένος γι' αὐτὴν τὴν ἐκνευριστικὴ ἡρεμία ποὺ προμηνύει θύελλα. Γιὰ νὰ θεσβαιωθῇ ὅτι κάτι πραγματικὸ συμβαίνει, κάνει ἄλλη μιά ἀπόπειρα, μὲ μισὴ καρδιά: «τί συμβαίνει ἀγάπη μου;»

Ἀπὸ τὸ ἄλλο δωμάτιον ἔρχεται μιά φωνὴ πιδὸ κρῦα κι' ἀπ' τὸν πάγο: «τίποτα!»

Ἡ σιωπὴ ἀπλώνεται θαρεῖα κι' ἀσήκωτη. Σὲ τί νὰ ἔφταιξε ἄρα γε; Αὐτὸς εἶναι ὁ γυναικεῖος τρόπος γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν δυσαρρέσκεία της. Ἄνδρας ἐκεῖνος θὰ ἀπαντοῦσε ἀπότομα καὶ μ' εἰλικρίνεια:

«Ξέχασες τὰ γενέθλιά μου!»

Γυναίκα, ἐκείνη, θὰ τὰ θάλλῃ μὲ ὄλο τὸν κόσμο γιατί ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνδρός της δὲν θάχε ἀξία ἂν πρέπει νὰ τοῦ τὴν θυμί-
ζῃ.

Ἄλλὰ πῶς μπορεῖ ἐκεῖνος ν' ἀσχοληθῇ μὲ τίποτε ἄλλο, ἂν ἐκείνη τοῦ ἀπασχολῇ συνέχεια τὴν σκέψι του;

Ὁ νεόνυμφος ἀσφαλῶς δὲν θάναί προετοιμασμένος νὰ δεχθῇ τὸ ξαφνικὸ αὐτὸ κύμα ψυχρότητος. Δὲν θγαίνει τίποτα μὲ τὸ νὰ ἀναρωτηθῇ: «διατί μιὰ γυναίκα δὲν μπορεῖ νὰ φέρεται σὰν ἄνδρας;» Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό, ἔστω κι' ἂν κανεῖς, πραγματικά τὸ ἤθελε νὰ γίνῃ.

Ἐνας ἄνδρας ἔχει τὴν ἐργασίαν του ἐπίσης, ὅπως καὶ τὴν γυναίκα του.

Ἄλλὰ ὁ ἄνδρας εἶναι τὸ πᾶν γιὰ μιὰ γυναίκα καὶ ἡ συναισθηματικὴ της κατάστασις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον πού αὐτὸς δείχνει γιὰ κείνη. Ἐνῶ ὑπάρχει ἕνας ὀλόκληρος διαφορετικὸς κόσμος μεταξὺ ἑνὸς ἀνδρός καὶ μιᾶς γυναίκας, ὑπάρχει ἕνας καὶ μοναδικὸς κῶδιξ τιμῆς γιὰ ἀμφοτέρους. Δὲν ὑπάρχει χώρος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν γιὰ διπλὴ στάσι καὶ συμπεριφορὰ. Ὁ Θεὸς μᾶς ἐχώρισε σὲ ἄνδρα καὶ γυναίκα, ἀλλὰ ἔκανε ἕνα μόνον εἶδος ἐντολῶν. Οἱ ἄνθρωποι μπορεῖ νὰ μὴ συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφισβολία, ὅτι ἡ δολιότης εἶναι τὸ ἴδιο φθοροποιός, ὡς πρὸς τὶς σχέσεις ἀνδρός πρὸς γυναίκα, ὅσον καὶ ἀνδρός πρὸς ἄνδρα.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν κάνει διαχωρισμὸν μεταξὺ τῶν φύλων, ὅπως δὲν κάνει οὔτε μεταξὺ τῶν φυλῶν.

Ἡ προδοσία εἶναι προδοσία, ὅπουδῆποτε κι' ἂν αὐτὴ ὑψῶνῃ «ὁ ἀπαίσιό της κεφάλι. Πρῶτα ἀπ' ὅλα μεταξὺ τῶν σχέσεων, ὅπως καὶ μεταξὺ κάθε ἄλλης συνεργασίας, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εἰλικρίνεια.

Δὲν εἶναι τίμιον νὰ λές: «Ὅλα ἐπιτρέ-

πονται στὴν ἀγάπη καὶ στὸν πόλεμο».

Ἡ «ἀγνότης», δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ «ῶραία» λέξις πού ἐτιμῆθη ἀπὸ τοὺς Βικτωριανούς, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ὑψηλότερα ἀγωγὴ πού οἱ ἄνθρωποι ἔμαθαν διὰ μέσου πικρῆς καὶ γλυκειᾶς ἐμπειρίας.

Ἡ ἠθικὴ δὲν ὑποτίθεται ὅτι κάνει τὴν ζωὴ δυσκολώτερη, ἀλλὰ εὐτυχέστερη. Ἡ ἠθικὴ συμβαδίζει μὲ τὴν ἐξυπνάδα. Ὁ γάμος εἶναι ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ ἀπὸ τὴν ζωὴ, τὴν πιὸ ἱκανοποιητικὴ, φυσικὴ, ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ εὐδαιμονία. Τὸ σπιτικόν, εἶναι τὸ ὑπέρτατο ἀπόκτημα, ἀναριθμητῶν αἰῶνων ἀγῶνων, γιὰ νὰ εὑρεθῇ ἡ λύσις, γιὰ τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ ἀνθρώπου.

Διαζύγιον καὶ ἀπιστία δὲν εἶναι πρόοδος, ἀλλὰ ἐπιστροφή στὴν κτηνώδη ζωὴ, ἀπὸ τὴν ἐποία ὑποτίθεται ὅτι ἀνυψωθήκαμε.

Ὁ Aldons Huxley ἔλεγε ὅτι ἂν ἐξακολουθήσῃ νὰ αὐξάνῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκδιδομένων διαζυγίων, «σὲ λίγα χρόνια, χωρὶς ἀμφισβολία, οἱ ἄδεις γάμου θὰ ἐκδίδωνται σὰν τὶς ἄδεις διατηρήσεως σκύλων, ἀξίας ὀρισμένης χρονικῆς περιόδου δώδεκα μηνῶν, χωρὶς κανένα νόμο πού νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν ἀνταλλαγὴν σκύλων ἢ τὴν διατήρησι πέραν τοῦ ἐνὸς ζώου ταυτοχρόνως».

Μ' αὐτὸ δὲν θέλομε νὰ ποῦμε ὅτι κανένα διαζύγιο δὲν ἔχει τὴν δικαιολογίαν του. Ὑπάρχουν ἐξαίρεσις τὸν κανόνα.

Ἄλλὰ τὸ νὰ περιορίζῃς τὸν γάμον σὲ ἕνα χρονικὸν συμβιβασμὸν μιᾶς ὀρισμένης ἐποχῆς, εἶναι σὰν νὰ φέρεσαι σὰν ἄλογο ἵπποδρομίου, καὶ θίαια νὰ θεθλωῖς τὴν Καινὴ Διαθήκη τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀκανόνιστη αὐτὴ συμβίωσις μπορεῖ νὰ ἐνδείκνυται γιὰ τὰ κυνηγετικὰ σκυλιὰ, ἀλλὰ μόνον κολάσιμη μπορεῖ νὰ εἶναι γιὰ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀδάμ. Καὶ σύμφωνα μὲ τὶς στατιστικὰς τοῦ Ἰνστιτούτου Οἰκογενειακῶν Θεσμῶν, κάθε ἐπόμενος γάμος διαζευγμένων ἀτόμων ἔχει 50% ὀλιγώτερη πιθανότητα ἐπιτυχίας.

Εἴμαστε σὲ μιὰ ἐλεύθερη χώρα, ὅπου κάθε ἄνδρας ἢ γυναίκα, μπορεῖ νὰ ἀκολουθῇ τὸ παράδειγμα τῶν σκύλων, ἂν τὸ ἐπιθυμῇ. Ἄλλὰ προτοῦ τὸ ἀκολουθήσωμε θὰ

πρέπει να ρίξουμε μια ματιά στο τί χάνουμε. 'Η θέσις μας είναι ιεραρχικῶς: «μόλις λίγο χαμηλότερα από τους ἀγγέλους». Δὲν μπορούμε να τᾶχουμε ὅλα. Κάθε ἀνώτερος ἄνθρωπος, πού στὰ κατάβαθά του, ζηλεύει τὸν κατώτατο ἄνθρωπο, σίγουρα δὲν θὰ γνωρίζη τὸ ἀντίτιμο τῆς ἀξίας του. 'Ο Θεὸς ἔδωσε εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερία νὰ διαλέξη μεταξὺ τοῦ ἀδεσμεύτου καὶ ἀπειριόστου σεξουαλισμοῦ καὶ τοῦ κλασσι-κού: «σπίτι μου, σπιτάκι μου».

Κανείς δὲν μπορεί νὰ τὰ ἔχη καὶ τὰ δύο.

«'Ελεύθερος ἔρωτας» εἶναι κάτι πού πα-ραπλανᾷ. Εἶναι ἐλεύθερος σὲ ἀντάλλαγμα χιλίων τεχνασμάτων. 'Η νυκτερινὴ ζωὴ δὲν ἀποδειχίνει τὸν ἀνδρισμὸν ἑνὸς ἀτόμου, διό-τι, ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας ὅλοι οἱ γάτοι πού γυρνοῦν στὰ κεραμίδια θᾶναι ἀνώτε-ροῦ τοῦ ἀνθρώπου.

'Ανδρισμὸς σημαίνει καὶ ἀπαιτεῖ πολ-λά περισσότερα.

'Ἐάν ἕνας ἄνδρας ἢ μιὰ γυναίκα, δὲν εἶναι ποτὲ σίγουροι γιὰ τὸ πότε ὁ ἕνας ἢ ὁ ἄλλος θὰ συναντήσουν τὸν «προσεχῆ δε-σμὸ τους», ὁ χρόνος πού θὰ περνοῦν μα-ζὶ θᾶναι πικραμένος ἀπὸ τὴν ἀνησυχία. Κά-θε προσπάθεια συμβιώσεως θὰ δηλητηριά-ζεται ἀπὸ τὴν ὑποψίαν. Συζυγικὰ τρίγωνα καὶ θραδυνὲς ἔξοδοι θᾶναι μιὰ αἰτία πα-νικοῦ. Εἶναι ὁ πιὸ γνωστός τρόπος καυγά-δων καὶ παρεξηγήσεων. Σὲ τέτοιο ἀστα-θὲς περιβάλλον ποιὸ παιδί ποτὲ θὰ ξέρη, ποιὸν θὰ ὀνομάσῃ «πατέρα» καὶ γιὰ πό-σον καιρὸ;

Ἐνα παιδί ἀπὸ τὸ Beverly Hill εἶπε σ' ἕνα ἄλλο: «Στοιχηματίζω ὅτι ὁ πατέρας μου νικᾷ τὸν πατέρα σου!» στὸ ὁποῖο τὸ ἄλλο παιδί ἀπήντησε: «'Ο πατέρας σου εἶναι ὁ πατέρας μου!»

'Ο νομάς δὲν μπορεί νὰ χαρῆ τί-ποτα. Τὸ πράσινο χορτάρι δὲν εἶναι ποτὲ ἀρκετὰ πράσινο γι' αὐτόν. Τὰ μάτια του πού ὀλοένα ψάχνουν-τριγύρω, δὲν μπορούν νὰ χαροῦν τὸ σταθερὸ βλέμμα πού σὲ προσ-έχει κατάματα. 'Ο σπασμένος ὄρκος ἔχει συνέπειες: τὸ σπασμένο σπιτικό.

Καὶ τὸ χαλασμένο σπιτικό λίγο δια-φέρει ἀπὸ μιὰ κόλασι ἐν μικρογραφίᾳ. 'Η

ἠθική, εἶναι τὸ εὐλογημένο σύστημα τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, πού τὸ γλυτώνει ἀπὸ τέτοια ἀγωνία.

★ ★ ★

'Ο τρόπος, πού φερόμαστε σήμερα, θὰ προσδιορίσῃ τὴν εὐτυχία τῶν παιδιῶν μας, πού θὰ γνωρίσουμε αὔριο. 'Η πιὸ σπουδαία ἐρώτησις γιὰ ἕνα παιδί εἶναι: «Μητέρα, πατέρα, μ' ἀγαπάτε;» καὶ ἡ ἀμέσως ἐπο-μένη εἶναι: «'Εσεῖς ἀγαπάτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον;»

Ἐνας εἰδικὸς εἶπε: «Τὸ πιὸ σπουδαῖο πρᾶγμα, πού ἕνας πατέρας μπορεί νὰ κά-νῃ γιὰ τὰ παιδιά του, εἶναι ν' ἀγαπᾷ τὴν μητέρα τους».

Τίποτα δὲν καταστρέφει τὰ μικρὰ παι-διά, ὅσο οἱ χρόνιοι καυγάδες μεταξὺ τῶν γονέων τους.

Δὲν ἔχει σημασία πόσο ἀπαλὰ ὅλα φαίνονται ἐξωτερικῶς. Ἄν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια ὑπάρχη ἔντασις καὶ δυσφορία, αὐτὸ θὰ ἔχη ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῶν παιδιῶν.

Κάθε προγαμιαία ἐνέργεια, πού θὰ μπορούσε νὰ τραντάξῃ τὸ πλοῖον τοῦ γά-μου, θὰ διακινδυνεύσῃ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν υγείαν τῆς ἐπομένης γενιᾶς.

Κανείς μὲ τὴν ὀρθὴν του κρίσι δὲν μπορεί ποτὲ νὰ πῆ: «Αὐτὸ ἀφορᾷ τὴν δι-κή μου ζωὴ». Σὰν οἱ ἁμαρτίες του ν' ἀ-φοροῦσαν αὐτόν καὶ μόνον.

'Ακριθῶς ὅπως ἕνα κατεστραμμένο σπίτι μπορεί νὰ τραυματίσῃ τίς ζωὲς πε-νῆντα ἀτόμων, ἔτσι, κάθε προηγούμενη γνωριμία, μπορεί νὰ ἔχη τίς συνέπειές της γιὰ κάθε ἀπροσεξία μας στὸ παρελθόν.

Ἄσο περισσότερον δυνατὸν εἶναι στὰ παιδιά τὸ αἰσθημα, ὅτι τίποτα δὲν μπορεί νὰ διασπᾷ τὴν δύναμι καὶ τὸ συμπαγὲς τῆς οἰκογενειακῆς τους ἡσυχίας, τόσο πε-ρισσότερον θὰ αἰσθάνωνται ἐμπιστοσύνη στοὺς ἑαυτοὺς τους κ' ἀκόμα μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη στὸν Θεόν.

Μιὰ τέτοια κατάστασις εὐτυχίας φυσι-κᾶ στηρίζεται μὲ δύναμι ἐπὶ τῆς ἐμπιστοσύ-νης πού ἔχει ἀναπτυχθῆ ἀπὸ τοὺς γονεῖς πρὶν ἀπὸ τὸν γάμον τους.

'Η εὐτυχία σου λοιπὸν στὸ μέλλον ἐ-ξαρτᾶται καὶ βασίζεται ἐπὶ τῆς συμπεριφο-

ρᾶς σου πρό τοῦ γάμου σου. Ἡ μελλοντική ἠθική σου ἔχει σχηματισθῆ ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν ἰδανικῶν πού εἶχες κατὰ τις ἀνώτερες σπουδές σου καὶ ἀπὸ τὸ θάθος τῶν μελετῶν πού ἔκανες κατὰ τὴν ἀνωτέρα σου μόρφωση. Ἡ συνήθεια τῆς πολυγαμίας πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο σου, θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ὑφίσταται καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτόν. Δὲν ἀρκεῖ ἕνας μεγαλόπρεπος γάμος γιὰ νὰ συντρίψῃ μιὰ ἐγκατεστημένη συνήθεια ἐτῶν.

Ὁ σύζυγος ἢ ἡ σύζυγος πού εἶχαν συνηθίσει νὰ τριγυρίζουν, δὲν εἶναι προετοιμασμένοι νὰ παραιτηθοῦν αὐτῆς τῆς συνηθείας. Λάθη, θεσβαίως, ἔχουν γίνῃ, καὶ ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐβοήθησε στὴν ἐπανακτῆση τῆς εὐθείας ὁδοῦ, σὲ τυχοδιώκτες καὶ σὲ κοινές γυναῖκες.

Ὅποτε ἡ ζωὴ φθάνει ποτέ σὲ τέτοιο σημεῖον καταστροφῆς, ὅπου δὲν ὑπάρχει σωτηρία καὶ δὲν ἐπιδέχεται ἀνούψωσι ἀπὸ τὴν διαφθορά. Ἄλλὰ κάθε ἀμαρτία συνεπιφέρει καὶ τὸν ἐξαγνισμόν της. Κάθε ἀνελικρύνει σὲ μιὰ ζωὴ γυναικὸς ἢ ἀνδρὸς προτοῦ γνωρισθοῦν, θὰ εἶναι ἄλλο ἕνα ἐμπόδιο νὰ ξεπερασθῇ κατὰ τὴν γνωριμίαν τους.

Κάποια ἀνάμνησι τοῦ ἑνὸς θὰ προκαλῆ πόνον τὴν ἐπαύριον. Κάθε τι πού μᾶς ἐπηρέασε μέχρι τώρα, θὰ ἐπηρέασῃ τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ συντρόφου μας αὔριον.

Κάθε τι πού θὰ πρέπει νὰ κρῦψωμε σήμερα, θὰ γίνῃ ἀνυπόφορο αὔριο.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν καῦμό τοῦ φταιξίματος, τὸ ἔνοχον ἄτομον θάξῃ καὶ τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὸν φόβον ὅτι κάποτε θ' ἀποκαλυφθῇ.

★ ★ ★

Ἄν ἦσθε ἕνα νέο ἄτομον, ἢ μέλλουσα σύζυγός σας ἢ ὁ μέλλον σύζυγός σας θρίσκειται ἐν ζωῇ καὶ σᾶς ἀναμένει κάπου, αὐτὴ τὴν στιγμήν.

Αὐτὸς ἢ αὐτὴ ἔχουν τὰ ἴδια ὕψηλα ἰδανικά πού ἐσεῖς ἔχετε γι' αὐτόν ἢ γι' αὐτήν. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ σᾶς πῆ ἀκριβῶς, πῶς πρέπει νὰ συμπεριφερθῆτε σὲ δεδομένη στιγμή, ἀλλὰ θὰ μπορούσατε νὰ φερθῆτε χειρότερα ἀπ' ὅ,τι θὰ ἐπιθυμούσατε νὰ φερθῆ «ἢ μία καὶ μοναδική» στὴν ἴδια περίπτωσι;

Ὁ νέος ἔχει ἕναν τρόπο νὰ θρῆ καὶ νὰ ἐρωτευθῇ τὸ εἶδος τοῦ κοριτσιοῦ πού ὀνειρεύεται, ἔχετε τὸ αὐτὸ πάντα ὑπ' ὄψιν σας.

Πόσο θὰ πρέπει νὰ προχωρήσετε στὶς σχέσεις σας; Πόσο θὰ θέλατε ἐκείνη νὰ προχωροῦσε μὲ κάποιον ἄλλον;

Πῶς θὰ αἰθανόσασταν, ἂν ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα σας, προχωροῦσαν τόσο μὲ κάποιους ἄλλους στὸ πλευρὸ τοῦ καθενὸς τους;

Πόσο θὰ θέλατε νὰ προχωρήσῃ ἡ μικρούλα ἀδελφή σας μὲ κάποιον νεαρόν;

Εἶναι ἡ σημερινὴ συμπεριφορὰ σας, κάτι πού δὲν θὰ τολμούσατε ποτέ σας νὰ τῆς ἐξομολογηθῆτε, οὔτε στὸ γυιό σας κάποια μέρα; Οἱ Teen-agers, θέλουν νὰ γίνουν διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους γιὰ νὰ τοὺς ἀποδείξουν ὅτι γίνονται ἀνεξάρτητοι.

Ἄλλὰ θὰ ὠφείλαν νὰ διαλέξουν ἐποικοδομητικούς τρόπους γιὰ νὰ ἐπαναστατοῦν.

Γιατί νὰ αὐτοπληγῶνεσθε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κάνετε ἐπίδειξι στὴ μητέρα σας;

Δεῖξτε κάτι καλλίτερο στοὺς γονεῖς σας.

Ἄν αἰσθάνεσθε ἀναγκασμένος νὰ τοὺς ἀντισταθῆτε, κάνετε το, ἀλλὰ σὲ ἄλλα ἐπίπεδα, ἐκτὸς τῆς ἀνηλικότητος. Ἄλλοιῶς, ἐσεῖς καὶ τὸ μελλοντικὸ σπιτικό σας, θὰ τὸ πληρώσατε μιὰ μέρα. Ἄν πραγματικὰ θέλετε νὰ ἐντυπωσιάσατε τοὺς δικούς σας, θρῆτε μιὰ θέσι σὲ κάποιον ὑπουργεῖο. Μπορεῖτε νὰ γίνεσθε διαφορετικὸς, χωρὶς νὰ γίνεσθε καταστρεπτικός.

Πῶς τὸ ξέρετε ὅτι εἶσθε ἐρωτευμένος;

Ἐπειδὴ ὄλες οἱ χολλυγουντιανὲς ἱστορίες εἶναι γεμάτες ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα, δὲν σημαίνει ὅτι μπορεῖ καὶ νὰ ξέρετε ποῖα εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀγάπη, ἐκείνη, πού ὀδηγεῖ στὸν γάμο.

Οἱ περισσότερες ἱστορίες ἀγάπης, στὶς ἐπιφυλλίδες, εἶναι φτιαχτές ἀπὸ ψεύτικες καταστάσεις. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ καταστρέψῃ τὸν ρωμαντισμόν, ἀλλὰ νὰ σὲ προστατέψῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ξεγελασθῆς ἀπὸ κάτι ψεύτικο.

Ὁ Χριστὸς ἦρθε γιὰ νὰ βοηθῆ νὰ ἔχῃς ζωὴ, καὶ νὰ τὴν ἔχῃς ἐν ἀφθονίᾳ, σε-

θόμενος αυτήν όπως και κάθε άλλον. Οί Χριστιανοί πιστεύουν, ότι ο Θεός γνώριζε τί έπραττε, όταν έκανε τον άνδρα και την γυναίκα, και ή θέλησίς Του είναι ή ευτυχία τους. Ο Χριστιανισμός παραδέχεται, ότι, αυτός ή αυτή, πρέπει να είναι άρεστοί εις τους όφθαλμούς και των δύο, αλλά προσθέτει και την ευχαρίστησι του πνεύματος και της ψυχής.

Οί πόροι και οί αδένες έχουν κι' αυτόι τον σκοπό τους στο έργο του Θεού, αλλά είναι παιδαριώδες να τους επιτρέπουμε να έχουν τον κύριο ρόλο.

Ο όμοσεξουαλισμός μπορεί να είναι ένα από τα δυσάρεστα άποτελέσματα στη ζωή ενός παιδιού που μεγαλώνει σ' ένα οικογενειακόν περιβάλλον χωρίς Θεό. Μπορεί ακόμα αυτή ή τραγωδία ν' άπορρέη από μία ζωή, όπου κυριαρχεί ή μητέρα του παιδιού, λόγω άδυναμίας ή άπουσίας του πατέρα.

Η μητέρα, μίν έχοντας την καθημερινή συζυγική στοργή, καταφεύγει όλο και περισσότερο στην αγάπη του γιου της, κι' ή υπερβολική αυτή στοργή, τον καθιστά άνικανο ν' άποσπασθί από αυτήν την προστασίαν, ακόμα και στην εποχή της έφηβείας.

Άσφαλώς ο όμοφυλόφιλος πρέπει να έχη την κατανόησί μας και την βοήθειά μας προς το άρρωστημένο του άτομο, αλλά οί Χριστιανοί δέν μπορούν να συγχωρήσουν τον όμοσεξουαλισμόν ούτε για κείνους που υποφέρουν έξ αιτίας του, ούτε για χάρι της κοινωνίας.

Η σύγχρονη ήθικη σφάλει σοβαρώτατα με το να έγκρινη μία τέτοια εκδήλωση φιλαυτίας και έσωτερικής ψυχώσεως.

Ο άπόστολος Παύλος καταδικάζει την όμοφυλοφιλίαν εις τας προς Κορινθίους και Ρωμαίους έπιστολάς του, άκριθώς, όπως στην Παλαιά Διαθήκη αναφέρεται ως άμαρτία και παρά φύσιν πράξις.

«Άρσεν και ήθλυ έποίησεν αυτούς» (Γένεσις α' 27).

Ο γάμος έκτός των άλλων, είναι έν κατακλείδι μία φιλία και στηρίζεται έπάνω εις τους νόμους της φιλίας.

Σε ένα χρόνο ή δύο, όταν κάθε πρω-

τόγνωρο από φυσικής πλευράς, θα έχη παλιώσει, ο άμοιβαίος θαυμασμός της συνυπάρξεως, θα αρχίση να λαμβάνη την ιδιάζουσα μορφή του, παίρνοντας στοιχεία από τον χαρακτήρα και των δύο.

Άκόμα κι' άν εκείνη στα μάτια του είναι ή ώραία Έλένη, κι' εκείνος παραμένει γι' αυτήν ο ιδανικός άνδρας, οί προσωπικές τους σχέσεις καθορίζουν, εκείνο το όποιον βλέπουν ο ένας στον άλλον.

Δέν υπάρχει τίποτε το κακό στο να αλλάζης την κόμμωσί σου κάθε τόσο ή το να αφήσης γενειάδα. Άλλά με το να καμουφλάρης το καράθι, δέν το κάνεις μεγαλύτερας θαλασσίας άντοχής.

Η αγάπη δέν είναι κάτι μέσα στο όποιον βυθίζεσαι, αλλά κάτι έπάνω στο όποιον στέκεσαι. Η άληθινή αγάπη δέν είναι ταπεινωσις, αλλά χριστιανική αγάπη. Η αγάπη που θα αύξάνη περισσότερο έντονη, φυσικά και άτομικά, θα πρέπει να στηρίζεται σε ειδικές υποχωρήσεις και θυσίες δοσμένες πάνω σε σωστές βάσεις.

Ο έγωϊσμός ραγίζει σπίτια.

Θαρραλέα κάθε σύζυγος πρέπει να σκεφθί πάνω στα λάθη τα δικά του και στα δίκαια του άλλου. Όταν αυτό αντίστρέφεται, δέν σημαίνει ότι το ζευγάρι δέν είναι ταιριασμένο, αλλά ότι κανένας δέν υποχωρεί ούτε ίντσα.

Μόνον άμοιβαία ευγένεια μπορεί να βελτιώσει σπιτικά και κάθε σπιτικό χρειάζεται συνεχή βελτίωση.

Μία σύζυγος έξομολογείται εις τον έξομολόγον της, ότι δέν άνέχεται άλλο να την πλησιάζη ο άνδρας της. Δέν σημαίνει τίποτε, ο ένας για τον άλλον; Βεβαίως, αλλά ο σύζυγος δέν της δίνει καμμία προσοχή. Ξεχνά να της κάνη κανένα κοπλιμένο. Έχει ξεχάσει, ότι, για ένα ευτυχισμένο σπιτικό, δέν φθάνει μόνο ο μήνας του μέλιτος.

Είναι καταπληκτικό, πόσο ξαφνικά μπορεί ή άρμονία να έπανεγκατασταθί, άν ένας άνδρας στέλνη με την καρδιά του, λουλούδια στη γυναίκα του και με ευχαρίστησι πηγαίνει να γευματίσουνε μαζί έξω.

Άμφότεροι γίνονται άρνητικοί, άν κλωσσανε τίς δικές τους μόνο έννοιες και ξεχνούν τίς επιθυμίες του άλλου.

‘Υπάρχουν και άνδρες που δίνουν τόσο λίγη σημασία στη γνώμη της γυναίκας τους, που ούτε καν θά τους έλεγαν τί πραγματικά θά επιθυμούσαν να κάνουν απόψε, έστω κι’ αν η ζωή τους εξαρτώταν από αυτό.

Κι’ όμως η ζωή τους πραγματικά εξαρτάται απ’ αυτό. Μερικοί άνδρες τόσο λίγο προσέχουν στο τί λένε οι γυναίκες τους, που δέν ξέρουν ούτε ποιό σχολείο τελείωσαν ή κι’ αν τελείωσαν. Κι’ όμως τίποτε δέν μπορεί να τους μεταπειση, ότι δέν είναι οι πιό τέλειοι σύζυγοι του κόσμου.

Δέν υπάρχουν καλοί καυγάδες, και οι καυγάδες ποτέ δέν ξεκαθαρίζουν την άτμόσφαιρα. Μιά μάχη είναι πάντοτε μάχη, έστω κι’ αν μεταχειριζώμαστε μπουτιές ή επίθετα.

Και οι λέξεις πληγώνουν πολλές φορές χειρότερα κι’ από ρόπαλα.

Τελευταία έγινε μια έρευνα, επάνω εις τά άτυχήματα, σε μια δυτική επιχείρησι μεταφορών.

Ευρέθηκε, ότι τά περισσότερα άτυχήματα συνέβαιναν νωρίς τó πρωί και άμέσως μετά τó πρωινό γεύμα και την έπακόλουθη έντονη συζήτησι. Μπορούμε να φαντασθούμε πώς περίπου αρχίζει μια τέτοια συζήτησι. ‘Αρχίζει μάλλον άθωα. Κάποιος σύζυγος πιθανόν να έκανε κάποια παρατήρησι επάνω στον καφέ του. Και η κυρία άγουροξυπνημένη και με πεσμένο τó σάκχαρον του αίματός της, έπηρε τά λόγια του στραβά. “Ετοιμη γιά καυγά δέν άντέχει να μη του πετάξη κάτι γιά την μητέρα του, και αυτό ήταν! ‘Ο ένας λόγος έφερε τόν άλλον, ώσπου κείνος έφυγε νευριασμένος και μη βλέποντας μπροστά του από την σύγχυσί του, οδηγώντας νευριασμένα και εκτός έαυτού, δέν άργει να ξεφύγη απ’ τόν δρόμο και να προκαλέση σύγκρουσι με άλλο άμάξι.

Ποτέ να μη μαλλώνετε στο πρωινό γεύμα.

Ούτε όταν έρχεται σπίτι από την δουλειά του.

Ούτε όταν σήνουν τά φώτα.

Ποτέ να μη μαλλώνετε.

‘Αν πρέπει να συζητηθούν οι διαφορές γνωμών συζητήστε τις, μετά τó θραδυνό γεύμα και στο ήμισφω.

‘Η συνεργασία τών συζύγων, «δέν συνίσταται στο να άπομακρύνησ κάτι» ή να πετύχησ κάτι, άμέσως.

Τό μεγάλο κατόρθωμα είναι, να κάνησ τó άλλο άτομο να αισθάνεται σαν ήγεμόνας. ‘Ολόκληρη ή τέχνη της άγάπης βασίζεται πάνω σ’ αυτό.

Τό σπιτικό άνοίγει τούς θησαυρούς του μόνον σε μια άτμόσφαιρα άμοιβαίας έμπιστοσύνης και γεμάτη φαντασία, καλή θέλησι. ‘Η άγάπη κάνει δυό άτομα να προσπαθούν να άλληλοξεπεραστούν, σε επαινο τó ένα γιά τó άλλο, και ένώπιον άλλων.

‘Αγάπη είναι: ‘Η άκλόνητη άπόφασι να βλέπησ την ώραία ύφι και της πιό άπογοητευτικής κατσαρόλας, ή καπέλλου.

Είναι: Τό να ξεκαθαρίξησ τις παρεξηγήσεις κατά τó διάστημα της άπουσίας απ’ τó σπίτι. Και τó να γνωρίξησ τόσο καλά ó ένας τόν άλλον, ώστε νασαι άπολύτως θέβαιος γιά την χαρά που θα του προκαλέση ή έτοιμαζομένη έκπληξι σου.

Προφανώς μια τέτοια άγγελική κατάστασις έχει την συμπαράστασι του Θεού.

‘Η πραγματοποίησίς της είναι ένα θαύμα της χάριτός Του. Κανένας άνδρας ή γυναίκα δέν μπορεί να φέρη τόν γάμο τους σε τέτοιο ύψος ευτυχίας χωρίς μια τέτοια έμπνευσι. ‘Η μεγαλοψυχία χρειάζεται βοήθεια εκ τών έξω.

Δυό άτομα που κυττάζονται συνεχώς στα μάτια προοδευτικά τυφλώνονται.

Πρέπει να κυττάζουν έξω απ’ τó παράθυρο μαζί, αναζητώντας τó Φως διά του οποίου θα ζούν. ‘Αλλοιώς, χωρίς αυτή την κοινή άφοσίωσι προς την κοινήν εύχарίστησι, είναι χαμένοι.

DAVID A. REDDING

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑΝ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΦΥΛΑΚΩΝ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

Τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ τοῦ 1960 ἔγινε ἡ πρώτη ἐπίσκεψις μελῶν τῆς Χριστ. Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, στὶς φυλακὰς Ἀθέρωφ.

Πέρασαν ὀκτῶ χρόνια καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ κάθε βδομάδα χειμῶνα καλοκαίρι, οἱ συνεργάται τοῦ κύκλου φυλακῶν τῆς Χ.Ε.Ε. δίδουν τὸ παρὸν στὶς φυλακὰς Ἀθέρωφ τὰ δύο πρῶτα χρόνια, καὶ μετὰ στὴν φυλακὴ ἀνηλίκων τῆς ὁδοῦ Βουλιαγμένης.

Ἡ προσπάθεια ξεκίνησε μέσα στοὺς κόλπους τῆς Προνοίας τῆς Χ.Ε.Ε. σὰν μιὰ πρακτικὴ ἐκδήλωσις ἀγάπης διὰ τοὺς κρατουμένους μὲ θάσι τὰ λόγια τοῦ Κυρίου: «ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἠλθετε πρὸς με».

Στὴν ἀρχὴ οἱ ἔξ πρῶτοι συνεργάται τοῦ κύκλου πολὺ λίγα πράγματα ἐγνώριζον διὰ τοὺς κρατουμένους καὶ τὶς φυλακὰς. Εἶχαν ὄμως ὄρεξι πολλὴ νὰ βοηθήσουν τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς πού ἔχουν στερηθῆ τὸ πολύτιμο ἀγαθὸ τῆς προσωπικῆς των ἐλευθερίας. Καὶ μολονότι ὄλοι ἦσαν θεαρημένοι μὲ πολλὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἀπασχολήσεις, διέθεσαν ἀρκετὸ χρόνον διὰ νὰ κατατοπισθοῦν στὶς συνθήκας ὑπὸ τὶς ὁποῖες οἱ κρατούμενοι ἐκτίουν τὶς ποινὲς των. Σιγά-σιγά οἱ συνεργάται αὐξήθησαν, εἶναι ἤδη περίπου 15 καὶ ἡ ἐργασία ἐυσυνηματοποιήθηκε ἔτσι ὥστε, νὰ ἀξιοποιῆται καλλίτερα ὁ διατεθειμένος χρόνος καὶ ἡ ἀπόδοσις νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη.

Ἰδιαίτερη φροντίδα καταβλήθηκε στὸ νὰ ἀποκτήσουν οἱ συνεργάται κάποια γνώσι στοιχείων σωφρονιστικῆς καὶ πρὸς τοῦτο ἔγιναν κατ' ἐπανάληψιν εἰδικὲς συναντήσεις μὲ καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλους ἀρμοδίους ἐπιστήμονας. Ἀλλὰ ἐξ ἴσου πολὺτιμος ὑπῆρξεν ἡ πείρα ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἀπεκτάτο. Εἶναι ἄλλο πρᾶγμα ὁ συνεργάτης ὁ ὁποῖος ἐπισκέπτεται διὰ πρώτην φοράν μιὰ φυλακὴ καὶ ἄλλο

πρᾶγμα ὁ συνεργάτης ὁ ὁποῖος ἐπισκέπτεται ἐπὶ χρόνια καὶ ἔχει συναντήσει στὸ διάστημα αὐτὸ δεκάδες, καὶ ἑκατοντάδες κρατουμένων.

Παράλληλα κατεβλήθη ἐξ ἀρχῆς προσπάθεια καὶ ἐπετεύχθη μιὰ ἀρμονικὴ συνεργασία τὸσον μὲ τὴν ἀρμοδίαν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπουργείου Δικαιοσύνης, ὅσο καὶ μὲ τὸ προσωπικὸ τῶν φυλακῶν, καθὼς καὶ μὲ τὴν θρησκευτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν φυλακῶν.

Ἐπίσης ἐπαφὴ καὶ συνεργασία ὑπάρχει καὶ μὲ τὶς Ἐταιρεῖες Προστασίας Ἀποφυλακισομένων.

Ὡς σκοπὸς τῆς προσπάθειας ἐξ ἀρχῆς ἐτέθη ἡ πρόνοια τῶν κρατουμένων, τοῦ ὄρου «πρόνοια» λαμβανομένου μὲ τὴν εὐρυτάτην ἔννοιαν ἡ ὁποία δίδεται εἰς τὸ βιβλίον «Εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν τῆς Ἀγάπης», δηλαδὴ τῆς βοήθειας τοῦ συναθρώπου μας, κυρίως ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καὶ δευτερευόντως ὀλικῆς.

Εἰδικώτερα στὶς φυλακὰς ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἐνίσχυσις τῶν κρατουμένων δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ ἀνεύρουν τὸν σωστὸ προσανατολισμὸν στὴν ζωὴ καὶ νὰ ἀποκατασταθοῦν κοινωνικῶς μετὰ τὴν ἀποφυλάκισιν. Πίσω ἀπὸ τὴν ποικιλίαν τῶν διαφόρων περιπτώσεων καὶ στὸ θάθος τοῦ εἰδικοῦ προβλήματος κάθε κρατουμένου θρῖσκεται κάποιο θέμα προσανατολισμοῦ καὶ κατευθύνσεως μέσα στὴ ζωὴ. Τὸ νὰ βοηθηθῇ ὁ κάθε κρατούμενος νὰ θρῖ τὸν δρόμον του καὶ θγαίνοντας ἀπὸ τὴν φυλακὴ νὰ μπορέσῃ νὰ προσαρμοσθῇ στὸ κοινωνικὸ σύνολον διὰ νὰ ἀποτελέσῃ ἐνα χρήσιμον στοιχεῖον, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὰς τῆς εἰδικῆς προλήψεως εἶναι τὸ σπουδαῖον ἔργον τῆς σωφρονιστικῆς εἰς τὸ ὁποῖον ὑπηρετεῖ ἡ μικρὴ ὁμάς τῶν μελῶν τῆς Χ.Ε.Ε.

Ὁ καθηγητὴς τῆς Ἐγκληματολογίας

εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Κ. Γαρδίκας, εἰς τὸ σύγγραμμά του «Σωφρονιστικὴ» ἀναφέρει ὅτι τὴν πρόοδόν της ἡ σωφρονιστικὴ τῶν κρατουμένων τὴν ὀφείλει κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Στὴν ἐποχὴ μας τῶν πυραύλων καὶ τῶν διαστημοπλοίων πρέπει οἱ Χριστιανοὶ ἐπιστήμονες νὰ δώσουν τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸν σπουδαῖον αὐτὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ποῦ λέγεται «Σωφρονιστικὴ τῶν κρατουμένων».

Δυσκολίες ὑπάρχουν πολλές. Ἡ φύσις τῆς ἐργασίας καθ' ἑαυτήν. Ἡ ἀντιμετώπισις περιπτώσεων ψυχικῶς ἀνωμάτων. Καὶ ἀκόμη τὸ ὅτι αἱ φυλακαὶ τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν εἰδικῶς, δὲν εἶναι ἐγκληματικαὶ φυλακαὶ ἐκτίσεως ποινῶν, ἀλλὰ δικαστικαὶ φυλακαὶ ὅπου συνήθως παραμένουν δι' ὀλίγον χρόνον κρατούμενοι διαφόρων κατηγοριῶν ἢ ὑπόδικοι. Ἐν τούτοις μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ χάρις εἰς τὸν ζῆλο, τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν συνεργατῶν, ἡ ἐργασία συνεχίσθηκε ἀνελλιπῶς τὰ ὀκτώ χρόνια ποῦ συνεπληρώθησαν καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ ἀρκετὲς ἑκατοντάδες κρατουμένων βοηθήθησαν, καὶ πολλὴν πείραν οἱ συνεργάται ἀπέκτησαν. Πείραν ἢ ὅποια δὲν ἀποκτάται μόνον μὲ τὴν θεωρητικὴν μελέτην.

Τὰ μέσα τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Κῦκλοι κρατουμένων μὲ εἰσῆγησι ἀπὸ ἕνα συνεργάτην καταλλήλων θεμάτων, καὶ ἐν συνεχείᾳ συζήτησι μὲ συμμετοχὴ τῶν κρατουμένων.

2) Κατάλληλοι ὁμιλῖαι πρὸς ὅλους τοὺς κρατουμένους.

3) Ψυχαγωγία μὲ προβολὰς καὶ ἐορτὲς ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐορτῶν τῶν Χριστουγέννων, Πάσχα, 25ης Μαρτίου κ.λ.π.

4) Ἀτομικὴ ἐπαφὴ μὲ κρατουμένους. Συζήτησις διαφόρων προβλημάτων των, καὶ διάφοροι ἐξυπηρετήσεις νομικῆς μορφῆς, οἰκονομικῆς μορφῆς κ.λ.π.

5) Ὑλικαὶ παροχαὶ εἰς ἱματισμόν, ὑπόδησιν κ.λ.π.

6) Βελτίωσις φαγητοῦ-γεύματα Χριστουγέννων καὶ Πάσχα.

7) Προσφορὰ καλῶν βιβλίων.

8) Ἀποφυλακίσεις κρατουμένων διὰ χρέη ἢ ἔξοδα δικαστικά.

9) Συμπαράστασις οἰκογενειῶν κρατουμένων μὲ ἐπισκέψεις κυριῶν καὶ δεσποινίδων.

10) Ἀγιαστικὲς εὐκαιρίες, λειτουργίαι, ἀκολουθίαι κ.λ.π., μὲ συμμετοχὴν συνεργατῶν τοῦ κύκλου φυλακῶν.

Στὸ διάστημα τῶν ὀκτῶ ἐτῶν οἱ συνεργάται τοῦ κύκλου φυλακῶν εἶχαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσουν πολλὰς ἑκατοντάδες κρατουμένων. Κάθε κρατούμενος καὶ μιὰ περίπτωσις καὶ ἕνα πρόβλημα. Ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπλᾶ μέχρι τὰ πιὸ δύσκολα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας αὐτῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μετρηθοῦν εὐκόλα. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι πολλὰς φορές ἀποφυλακισθέντες σπεύδουν νὰ μᾶς συναντήσουν στὸν δρόμον διὰ νὰ μᾶς εὐχαριστήσουν διὰ τὴν λίγη ἀνακούφισιν καὶ βοήθειαν ποῦ τοὺς προσεφέραμε κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς των στὴν φυλακὴν.

Γεγονὸς ἐπίσης εἶναι ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ εἰς τὰς φυλακάς μαζὺ μὲ τὴν πολυτίμη πείραν, ἔδωκε στοὺς συνεργάτες τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσουν, νὰ συζητήσουν καὶ νὰ ἔλθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τῆς σωφρονιστικῆς.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδίδοτο ἀπόλυτος πίστις εἰς τὰ λεγόμενα τῶν κρατουμένων, σιγά-σιγά προέκυψε ἡ ἀνάγκη ὅπως δι' ἐπιμελημένου ἐλέγχου ἀνευρίσκειται ἐκάστοτε ἡ ἀλήθεια, ἰδίᾳ δὲ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκτίμησιν ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ τὴν παροχὴν χρηματικῶν ἐνισχύσεων.

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 8 ἐτῶν ἐδαπανήθησαν περίπου 250.000 δρ. διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Ἐκτὸς τῶν τακτικῶν ἐβδομαδιαίων ἐπισκέψεων εἰς τὰς φυλακάς Ἀθέρωφ καὶ Βουλιαγμένης ἔγιναν ἀρκετὲς ἐπισκέψεις εἰς τὰς Ἀγροτικὰς Φυλακὰς Τίρυνθος, κα-

θώς και εις τις Φυλακές Ἀνηλικῶν Κασσαθετείας.

Κατενοήθη ἡ σημασία τοῦ ἔργου τῶν σωφρονιστικῶν ὑπαλλήλων καὶ ὠργανώθησαν μικραὶ δεξιώσεις, τεῖα καὶ συνεσιώσεις διὰ τὴν ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τούτων. Εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῆ ὅτι χωρὶς ἐπαρκῆς εἰς ἀριθμὸν, ἐπαρκῶς μορφωμένον, καὶ ὑψηλοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου σωφρονιστικὸν προσωπικὸν καὶ τὸ ὅποιον θὰ ἀμείβεται ἐπαρκῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτελεσθῆ σοβαρὸν σωφρονιστικὸν ἔργον.

Διεπιστώθη ἀκόμη ὅτι ἐπειδὴ οἱ κρατούμενοι βλέπουν τοὺς σωφρονιστικοὺς ὑπαλλήλους ὡς ἐκπροσώπους τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον τοὺς ἐτιμῶρησε ἀντιδροῦν καὶ εἶναι δύσκολος ἢ ἐπιτυχία τοῦ σωφρονιστικοῦ των ἔργου. Ἀντιθέτως εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθοῦν ἀξιόλογα ἀποτελέσματα ἀπὸ ἐπισκέπτας ἰδιώτας, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἐπίσημον ἰδιότητα, καὶ τοὺς ὁποίους ἐμπιστεύονται εὐκολώτερα οἱ κρατούμενοι.

Τέλος εἶναι ἀνάγκη νὰ διαφωτισθῆ ἐπαρκῶς ἡ κοινὴ γνώμη ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς Σωφρονιστικῆς καὶ τῶν τελευταίων ἐξελίξεων καὶ προόδων αὐτῆς καθὼς καὶ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου καὶ τοῦτο διότι, ἐνῶ

εἰς τὴν θεωρίαν ἔχουν διεθνῶς ἐπικρατήσῃ αἱ ἀρχαὶ τῆς εἰδικῆς προλήψεως καὶ εἰδικῆς μεταχειρίσεως τῶν κρατουμένων, εἰς τὴν πράξιν ἐπικρατοῦν ἐν πολλοῖς αἱ ξεπερασμέναι ἀρχαὶ τοῦ ἀνταποδοτικοῦ χαρακτῆρος τῆς ποινῆς καὶ τῆς γενικῆς προλήψεως.

Ἐλπίζομε ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ θὰ καταρτισθοῦν εἰδικαὶ μελέται ἐπὶ μέρους εἰδικῶν θεμάτων χρήσιμοι διὰ τὴν καλλιτέραν ἀντιμετώπισιν τούτων.

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐργασίας μεταξὺ τῶν κρατουμένων ἐγεννήθη ἡ σκέψις δημιουργίας ἰδρύματος προστασίας ἀνηλικῶν ὑπηρετοῦντος εἰς τὸ ἔργον προλήψεως καὶ καταστολῆς τῆς ἐγκληματικότητος τῶν ἀνηλικῶν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν κατόπιν συζητήσεων μὲ ἀρμοδίους εἰδικοὺς ἐπιστήμονας κατηρτίσθη εἰδικὴ μελέτη, ἢ πραγματοποιήσις δὲ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, θὰ καλύψῃ ἕνα σοβαρὸ κενὸν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν καὶ θὰ δημιουργηθῆ ἐν πρότυπον ἴδρυμα, τὸ ὅποιον θὰ ἀνεβάσῃ τὸ πολιτιστικὸν ἐπίπεδον τοῦ τόπου μας.

Τ. ΜΠΟΛΑΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΕΖΩΤΕΡΙΚΟΥ

Δύο πρόσφατα γεγονότα από τον εκκλησιαστικό κόσμο της Δύσεως αξίζουν ιδιαίτερα την προσοχή μας:

Στον Καναδά, μετά την περίφημη παραίτησι του Καρδινάλιου Λεζέ, ο έποικος ξεκίνησε για τους λεπρούς της Αφρικής, ή κοινή γνώμη άπασχολήθηκε πολύ με τὰ προσόντα που θά έπρεπε να έχη ο διάδοχος του. «Πρέπει ο μελλοντικός ποιμήν μας να είναι φίλος του Αγίου Πνεύματος, στενός συγγενής του Ιωάννου 23ου, ένας άγιος που να μπορεί να τον πλησιάσης»: έτσι θέλουν το νέο αρχιεπίσκοπο οί υπεύθυνοι τών είκοσι περιοχών της αρχιεπισκοπής του Μοντρεάλ. Πρέπει ακόμη να είναι νέος, για να μπορεί να εργασθί, και ίσως να είναι καλό να εργασθί για δέκα περίπου χρόνια, ώστε κατόπιν να παραχωρήση σε άλλους τή θέση του. Επίσης να μπορεί να εργασθί επιτελικά μαζί με κληρικούς και λαϊκούς. Τέλος, να είναι με όλη τή σημασία της λέξεως πατέρας και αδελφός, και να μπορεί να δίδη μιá άγωγή έλευθερίας και ευθύνης.

Σχετικό με αυτό είναι και το ότι, προκειμένου να πληρωθί ή έδρα του καθολικού αρχιεπισκόπου Αμερικής, τον περασμένο μήνα, μιá έπταμελής επιτροπή αρχιερέων, από διάφορες επαρχίες, ανέλαβε να θολοδοσκοπήση τήν κοινή γνώμη, πράγμα που το έκανε άλλοτε ο άποστολικός δελεγάτος του Πάπα. Έτσι για πρώτη φορά ο Ποντίφηξ είχε ύπ' όψι του και τήν κοινή γνώμη, προκειμένου να προβί σε μιá τέτοια έκλογή.

Η δευτέρα είδησις προέρχεται από το Βέλγιο. Ένας ιερέυς εργάτης, ο Ιησουί-

της Βάν Μπρέκχόβεν, σκοτώθηκε από άτύχημα εργασίας πριν από λίγον καιρό. Ηλικίας 34 έτων—και χειροτονημένος ιερέυς πρό ενός έτους—έπεσε θύμα της δύσκολης βιομηχανικής εργασίας του, που τήν είχε αναλάβει αυτοθούλως. «Αυτό που είναι για μένα επικίνδυνο, είναι επίσης για τους συντρόφους μου», είχε πή τότε. Και όμως το θάρρος του και ή αυτοθυσία του δέν τόν έκαναν αλαζόνα.

Στήν μεταλλουργία που εργαζόταν, δέν ήξεραν τήν ιερατική του ιδιότητα. Σε μιá χριστιανική συγκέντρωσι στις Βρυξέλλες, υπό τήν προεδρία του Καρδινάλιου Σουένενς, ένας εφημέριος είπε για τόν ήρωϊκό εργάτη του Χριστού: «Έπεσε θύμα τών κοινωνικών μας συνθηκών, οί όποιες δίνουν περισσότερη σημασία στη μηχανή παρά στόν άνθρωπο». Δεκαπέντε ήμέρες ένωρίτερα είχε πάει να διαμαρτυρηθί σ' έναν από τούς προϊστάμενους του για τούς όρους εργασίας: τίς ήμέρες του μεγάλου ψύχους έθέρμαιναν τίς μηχανές, αλλά λησμονούσαν να ζεστάνουν τήν παγωμένη αίθουσα, όπου εδούλευαν οί άνθρωποι...

Ο Βάν Μπρέκχόβεν κατοικούσε μαζί με δύο άλλους ιερείς-εργάτες σε μιá συνοικία, όπου ζεμαν πολλοί Έθραίοι και Μαροκινοί. Ο κόσμος τούς έβλεπε με προσοχή. Το θράδυ του θανάτου του ένας Αφρικανός, που ήταν στήν κηδεία, διεκήρυξε: «Ήταν αδελφός μου!» Πραγματικά, ήταν άνοικτός προς όλους, με τήν βαθύτερη έννοια της λέξεως. Και συγχρόνως έζούσε μιá έσωτερική ζωή. Στο καρνέ του είχε γράψει το πρωί του θανάτου του: «Ο Θεός είναι άγάπη. Ποθώ να Τόν ίδω».

Ἐπιστολαὶ

ΩΡΑΙΟΤΗΣ (β')

Κύριε Διευθυντά,

Ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως ἡ τελευταία παράγραφος τοῦ α' ἄρθρου περὶ ωραιότητος (Ἄκτινες, τεύχος 289 τοῦ Μαρτίου 1968), ἀναλυθῆ ὀλίγον εὐρύτερον ὡς πρὸς τὴν Ὁραιότητα Φύσεως, ἴσως μάλιστα καταστη ἀναγκαῖον, ἂν ὄχι ἀναπόφευκτον τὸ βῆμα πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς Ἀπολύτου Ὁραιότητος.

Φύσεως Ὁραιότης νοεῖται ἐν προκειμένῳ τελικῶς ἡ ωραιότης περὶ τῆς ὁποίας μόνον ἡ Φύσις γνωρίζει καὶ ὄχι ἡ ωραιότης τὴν ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ Φύσει.

Ἡ Ὁραιότης αὕτη εἶναι τελείως ἄσχετος πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τὴν ἀντίληψιν τούτου περὶ ταύτης καὶ τὴν τυχὸν ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἐξ αὐτῆς ἐντύπωσιν τούτου.

Ἰσως Ὁραιότης Φύσεως εἶναι δι' αὐτὴν (τὴν φύσιν), ἡ ἔκφρασις ἐκείνων τῶν νόμων τῆς φύσεως τοὺς ὁποίους αὕτη θεωρεῖ βασικούς καὶ δὲν ἀλλάσσει, τῶν ὁποίων τὸ ἀποτέλεσμα θεωρεῖ ἐπιτυχές. Μὴ ὠραῖον δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν νόμων τοὺς ὁποίους ἀλλάσσει, μεταβάλλει, ἐξελισσει.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὅμως, προκύπτει ἐκ τοῦ τί θεωρεῖ ὁ ἄνθρωπος (καλλιτέχνης) ὠραῖον, ἐκκινῶν ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πείρας δημιουργικότητος, κάμων ἐν συνεχεῖα παραλληλισμῶν καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς φύσεως. Συνεπῶς δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἰσχύῃ διὰ τὴν Ὁραιότητα φύσεως. Εἶναι ὑπόθεσις ἀνθρωποπρόβλητος.

Προτιμητέα ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀντίκρουσις τοῦ προβλήματος ἐξ ἄλλης σκοπιᾶς.

Ἀνεφέρθη ὅτι «ἡ ἐν τῇ φύσει ὠραιότης προκαλεῖ ἀνάτασιν εἰς τὰ ζῶντα ὄντα». Τοῦτο δὲν ἔννοεῖ τὴν ἀπόλυτον ὠραιότητα φύσεως, ἀλλὰ τὴν προσετὴν εἰς τὰ ζῶντα ὄντα (διὰ νὰ μὴ εἰπώμεν: καὶ τὰ ἄψυχα ἀκόμη, π. χ. κρύσταλλον).

Προφανῶς μάλιστα προβλέπει ἡ φύσις ἐν προκειμένῳ καὶ παροδικὴν ὠραιότητα, γνωστὴν εἰς ἡμᾶς ὡς ἄνθησιν.

Ἐὰν ἀνεφέρθη περαιτέρω «ὅτι προκαλεῖ ἡ ἐν τῇ φύσει ὠραιότης ἐνίσχυσιν τοῦ παράγοντος τῆς ἐνεργείας ἔναντι τῆς ὕλης», τοῦτο ἔχει ὡς προϋπόθεσιν ὅτι ἡ Δημιουργία, ὡς τὴν γνωρίζομεν, προέκυψεν ἐκ τῆς Ἀπολύτου Ἐνεργείας, ἦτοι ἐξ Ἀπολύτου Ὁραιότητος.

Ὅποτε: Ἡ Ἀπόλυτος Ὁραιότης ὑφίσταται μόνον πρὸ τῆς δημιουργίας συντελεστοῦ μεταβάλλοντος τὴν ἐνέργειαν εἰς ὕλην.

Ὅποτε πάλιν πᾶσα μείωσις τοῦ συντελεστοῦ τούτου (εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ παράγοντος τῆς ἐνεργείας), δέον νὰ εἶναι σχετικὴ Ὁραιότης Φύσεως, γινόμενη αὕτη τελικῶς καὶ πάλιν, διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ συντελεστοῦ (ν), Ἀπόλυτος Ὁραιότης.

Ἡ μείωσις συνεπῶς τοῦ συντελεστοῦ ἐνισχύουσα τὸν παράγοντα τῆς ἐνεργείας, προκαλεῖ ἀνάτασιν τῆς ὕλης. Ὅποτε ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν ἀρχικὸν ὀρισμὸν:

Ὁραιότης εἶναι ἰδιότης φυσικῆς ἢ ἰδανικῆς μορφῆς προκαλοῦσα ἀνάτασιν.

Μετὰ τιμῆς

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ

***

ΜΙΑ ΥΠΟΨΕΣΙΣ

Ἀγαπητὲ κ. Διευθυντά,

Ἀσφαλῶς ἔχετε πληροφορηθῆ, ὅτι ἀνεκινήθη πάλιν τὸ θέμα τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ τάματος τῶν ἡρωϊκῶν προγόνων μας τοῦ 1821 καὶ τῶν μετέπειτα γενεῶν περὶ ἀνεγέρσεως μεγαλοπρεποῦς Ναοῦ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ.

Πολλάκις εἰς τὸ παρελθὸν εἶχε λεχθῆ, ὅτι θὰ ἐξετελεῖτο τὸ τάμα. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐγένετο τοῦτο.

Ἀνηγγέθη, ὅτι συνεστήθη μεγάλη ἐπιτροπὴ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Ἱερωνύμου, ἡ ὁποία ἐπελήφθη τοῦ θέματος, ὑπεσχέθη δὲ τὴν ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος ἔναρξιν ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου.

Ἡ ἐπιτροπὴ ζητεῖ καὶ ὑποδείξεις διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ καταλληλοτέρου χώρου πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Ναοῦ.

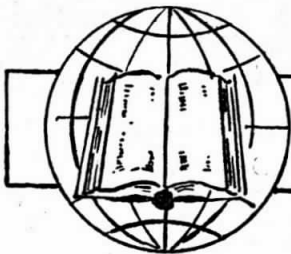
Ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ναὸς πρέπει ν' ἀνεγερθῆ εἰς κεντρικὸν καὶ κατάλληλον σημεῖον τῆς πρωτεύουσας, προτείνομεν τὸν χώρον, τὸν παραπλευρῶς τῆς Ἀμερικανικῆς Πρεσβείας, ἡ τὸν τοιοῦτον τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, ἔναντι τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ».

Ὁ εὐσεβὴς ὀρθόδοξος ἑλληνικὸς λαὸς ἐλπίζει, εἰ αὕτη τὴν φορὰν τὸ ὅλον θέμα δὲν θὰ μείνῃ ὡς λόγος καὶ ὑπόσχεσις, ἀλλὰ θὰ πραγματοποιηθῆ.

Μὲ ἀγάπην

ΒΑΣ. Θ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΝΙΟΣ 1968

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΤΙΜΙΑΔΟΥ, Μητροπολίτου Καλαθρίας κ. Αιμιλιανού «Αἱ ἀρχαὶ τῆς μετανοίας», Ἀθήναι 1967.

Ἔργο μόχθου καὶ πολλῆς μελέτης εἶναι ὁ ὀγκώδης τόμος τοῦ Μητροπολίτου Καλαθρίας κ. Αἰμιλιανού «Αἱ ἀρχαὶ τῆς μετανοίας». Στὸν τόμο αὐτὸ ἐξετάζονται οἱ βασικὲς τῆς ἀρχῆς, ὅπως παρουσιάζονται στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ διαμορφώθηκαν ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἀναφέρεται στὴν Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων, στὸν Κλήμεντα Ρώμης, στὸν Ἰγνάτιο τὸν Θεοφόρο, στὸν ἱερό Πόλυκαρπο, Διονύσιο Ἀλεξανδρείας, Κλήμεντα Ἀλεξανδρείας, Ὁριγένη. Ἀναλυτικώτερα ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐξομολογητικὴ τῆς Didascalia apostolorum, τοῦ Ναρσῆ τοῦ Συρίου καὶ τοῦ Κυπριανοῦ. Στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ μᾶς παρουσιάζει διε-

ξοδικὰ τὶς διαστάσεις τοῦ θεσμοῦ τῆς Μετανοίας.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ, ὅπως τονίζει καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς, «διατηρεῖ τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα τῆς, ὡς βοηθητικοῦ τῆς Ποιμαντικῆς». Ἔτσι ἔχουμε πολὺ ὕλικό πατερικὸ συγκεντρωμένο. Ὡς σύνολο τὸ ἔργο τοῦ Σεβασμιωτάτου Καλαθρίας παρουσιάζει μὴ πληρότητα καὶ δίδει πλοῦσιο ὕλικό σ' ὅποιον θέλει νὰ βοηθήσῃ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο στὸ δρόμο τῆς μετανοίας. «Σήμερον, ὑπὸ τινα ἀποψιν, παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, ἐπιστρέφει ὁ κόσμος εἰς τὰς ἀρχαίας πλάνας. Ἡ μᾶλλον τὰς ἀνασύρει ἐκ τῆς ἀφανείας καὶ τὰς διαδίδει μὲ συγχρονισμένα συνθήματα. Ὀλίγοι ἀναγνωρίζουν τὸ κακόν. Παντοῦ παρατηρεῖται μίᾳ δυσανασχέτησις κατὰ τῆς ποικίλης ἀθλιότητος καὶ ἀκούεται πληθὺς παραπόνων. Ὀλίγοι ὅμως ἀναγνωρίζουν τὴν γενεσιουργὸν αἰτίαν ὄλων αὐτῶν, καὶ ὀλίγοι τολμοῦν νὰ προβοῦν εἰς ὀρθὴν διά-

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΔΡΑΝΕΙΑ

Κύριε Διευθυντά,

Πιστεύω πὼς δὲν θὰ εἶμαι ἡ μόνη ποῦ στάθηκε μὲ τόση προσοχὴ στὸ ἄρθρο τοῦ π. Ἰωάννου Ἀλεξίου (τεῦχος 289) γιὰ τὴν Πνευματικὴ Ἀδράνεια. Τὸ διάβασα ἀρκετὲς φορές γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσω καὶ ἐγώ, ὅτι ἀλήθεια ἔτσι εἶμαστε, ἔτσι κάνουμε. Ὅχι μόνο ἐμεῖς οἱ νέοι ἀλλὰ ἀρκετὲς φορές καὶ μεγαλύτεροί μας. Δὲν προσπαθοῦμε νὰ θαυνώμε στίς πνευματικὲς ἀξίες ποῦ μᾶς προσφέρονται.

Συνθηκολογοῦμε καὶ δεχόμεστε ὅτι μᾶς προσφέρει ἡ ἐποχὴ μας, τὰ ἐπιφανειακά, τὰ εὐκόλα, αὐτὰ ποῦ δὲν χρειάζονται καμμιὰ σκέψι. Μὲ λίγα λόγια τὰ ἔτοιμα.

Ξέρω — ἴσως ἀπὸ προσωπικὴ μου πείρα — ὅτι ὅλοι μας κρύβουμε μέσα μας κάτι, μιὰ σπῆθα ποῦ δυστυχῶς δὲν τὴν ἀφήνουμε νὰ ἐκδηλωθῇ. Ὅλοι μας μπορούμε νὰ ἀνεθοῦμε πολλὰ σκαλοπάτια γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς.

Μποροῦμε νὰ προσπεράσουμε ὅλα αὐτὰ τὰ γήινα, τὰ ἐφήμερα ποῦ μᾶς προσφέρουν

καὶ νὰ ζήσουμε τὸ θεῖο νόμο τῆς ἠθικῆς, τῆς δικαιοσύνης.

Μποροῦμε νὰ κάνουμε πολλὰ, ἀμέτρητα γιὰ τὴν κατάρτησι τῆς οὐρανίου βασιλείας!

Ἄλλὰ δὲν προχωροῦμε.

Εἶναι ἡ πνευματικὴ ἀδράνεια, ποῦ μᾶς κάνει νὰ λέμε «δὲν με ἐνδιαφέρει ἡ καλλιτέρευσι τοῦ ἑαυτοῦ μου», «φτάνει ἔως ἐδῶ».

Ἴσως ὅμως σκεπτόμαστε καὶ τοὺς ἄλλους. Τί θὰ ποῦν οἱ φίλες μας, οἱ γνωστοί μας ὅταν ἀρνηθοῦμε κάτι κακό. Κάτι ποῦ αὐτὲς τὸ θρῖσκουν πολὺ ἀπλὸ καὶ πολὺ συνηθισμένο καὶ ποῦ σίγουρα θὰ μᾶς κατηγορήσουν καὶ θὰ μᾶς εἰρωνευθοῦν ποῦ ἐμεῖς ἀντιστεκόμαστε.

Ἄλλὰ, ἐὰν ἀναλογισθοῦμε τὴν ψυχικὴ μας μόνο ἴκανοποίησι καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνωτερότητα ποῦ θὰ νοιώθουμε, νομίζω πὼς εἶναι ἀρκετὸ καὶ εἰλικρινὰ «ἀξίζει τὸν κόπο» μὴ τόσο μικρὴ θυσία γιὰ τὴν κατάρτησι τῆς αἰωνιότητος!

Μετὰ τιμῆς

ΚΑΤΕΡΙΝΑ Α. ΑΔΑΜΤΖΙΛΟΓΛΟΥ

γνωσιν τοῦ κακοῦ. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τὰ πάντα κατηγορεῖ ἐκτός ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του... Ἐπειδὴ ἀκριβῶς τοιαύτη εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καταδεικνύεται πόσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ἔξωθεν ὑπόμνησις καὶ ἡ θεραπευτικὴ ἐπέμβασις πρὸς ἐπιαναφορὰν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν».

Σ' αὐτὸ ἔρχεται νὰ «διακονήσῃ» καὶ ἡ ἐργασία τοῦ Μητροπολίτου Καλαθρίας κ. Αἰμιλιανοῦ.

★ ★ ★

Rev. CONSTANTINE FOUSKAS, Ph. D.: «Saint Isidore of Pelusium and the new Testament», Athens 1967, σελ. 140.

Ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ ἐργασία τοῦ Αἰδεσ. κ. Κωνσταντίνου Φούσκα: «Ἅγιος Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη» μᾶς δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισημάνομε τὴν δυνατότητα θεολογικῆς προσφορᾶς καὶ ἀπὸ τὸν ἐφημεριακὸν μας ἔγγραφο κλῆρο. Ἡ μελέτη του αὐτῆ, τμήμα τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γλασκώθης, εἶναι μιὰ πολύτιμος συμμετοχὴ στὴ μελέτη καὶ στὴ γνωριμία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων. Καὶ ὅπως εἶναι φανερό, εἶναι ἕνας πρόσθετος μόχθος μέσα στὴν τόση ἐργασία τῆς ἐφημεριακῆς του διακονίας. Τὴν προσφέρει ὁμως, συνεχίζοντας μιὰ ὠραία παράδοσι τῆς Ὀρθοδόξου μας Ἐκκλησίας, πού θέλει ὅλους τοὺς κληρικούς τῆς μελετητᾶς τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Μεγάλων Πατέρων. Καὶ ὁ Ἰσιδώρος Πηλουσιώτης, μὲ τὸν ὅποιον ἀσχολεῖται ὁ π. Κωνσταντῖνος Φούσκας, ὑπῆρξε μιὰ ἐξέχουσα φυσιογνωμία τῆς Αἰγύπτου. Ὅπως, ὁμως, ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς στὸν πρόλογό του, καὶ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ἀγνωστες μορφές. Ἐλάχιστα ἔχουν γραφῆ γιὰ τὸν Πηλουσιώτη. Ἐτσι κινούμενος σ' ἕνα παρθένο ἔδαφος προσφέρει στοὺς ἀγγλοφώνους μελετητᾶς του μιὰ ἐμπεριστατωμένη ἐργασία, ὅπου μέσα ἀπὸ τίς ἐπιστολές του παρουσιάζει τὸν Ἰσιδώρο ἄριστο δογματικὸ καὶ θαυμάσιον ἑρμηνευτῆ.

Εἰδικώτερα ἡ ἐργασία τοῦ π. Κ. Φούσκα, «Ὁ Ἅγιος Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη», διαιρεῖται σὲ ἔξι κεφάλαια. Στὰ πρῶτα τρία κεφάλαια ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει τίς ἀντιλήψεις τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου γενικὰ ἀπέναντι στὴν Ἁγία Γραφή, τὸ κείμενον πού χρησιμοποιεῖ καὶ τὰ χωρία τῆς Κ. Δ., πού ἐρμήνευσε. Στὰ ἐπόμενα κεφάλαια ἀσχολεῖται ὁ συγγραφεὺς μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἑρμηνευτικῆς ἐργασίας τοῦ Πηλουσιώτη καὶ καταλήγει παρουσιάζοντας μιὰ περιεκτικὴ, πλήρη καὶ πρωτότυπη ἔκθεσι τῆς δογμα-

τικῆς διδασκαλίας του. Τὸ τελευταῖον αὐτὸ κεφάλαιον, κυκλοφόρησε τελευταῖα σὲ ἰδιαιτέρον τεύχος ἑλληνικὰ, μὲ τὸν τίτλον: «Ἡ Θεολογία Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου».

Κλείνοντας τὴν παρουσίαν τῆς ἀξιολόγου αὐτῆς ἐργασίας τοῦ π. Κωνστ. Φούσκα ὑπογραμμίζομε τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ὅτι «ὁ Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης, προικισμένος μὲ σπάνια διανοητικὰ καὶ πνευματικὰ χαρίσματα, γνώστης ἄριστος τῆς παιδείας τῆς ἐποχῆς του, ἀφωσιωμένος εἰς προσεκτικὴν καὶ εὐλαβῆ μελέτην τῆς Ἁγ. Γραφῆς, τὴν ἠρμήνευσεν ἱκανοποιητικῶς, καὶ εἰς τὰς πλείεστας περιπτώσεις θαυμασιῶς. Ἡ ἐπιτυχία του, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὑπῆρξεν ἀναντίρρητος. Ταῦτα... μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ τὸν κατατάξωμεν μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ ἀρίστων ἑρμηνευτῶν τῆς ἐποχῆς του» (σελ. 103).

★ ★ ★

ΚΩΝ)ΝΟΥ ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ: Κυβερνητικὴ καὶ Θεολογία, 1966, Τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα, Ἡ ἀπόλυτος ἀξίωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἐλπίς, Πρόσωπα καὶ θέματα 1967. Ἀθῆναι.

Οἱ τέσσερες αὐτὲς μονογραφίες τοῦ κ. Κ. Παπαπέτρου, ἀνάπτυκα ἀπὸ θεολογικὰ περιοδικὰ, μᾶς φέρνουν κοντὰ στὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὴ σκέψιν τοῦ νέου αὐτοῦ ἐργάτου τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Διαφορατὰ θέματα, ὅλα ὁμως διαπνέονται ἀπὸ πίστι καὶ φανερώουν τὸ ἐρευνητικὸ του πνεῦμα.

I. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

★ ★ ★

Ἡ «Νεοελληνικὴ Ὀρθόδοξος Βιβλιοθήκη» ἀποτελεῖ, ἀναμφισβήτητα, ἐκδοτικὸ γεγονός γιὰ τὰ Γράμματά μας καὶ τὴν πνευματικὴν μᾶς τροφοδοσίαν γενικώτερα. Καθὼς ἀναφέρεται στὸ «Γενικὸ Πρόλογον» τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς, φιλοδοξία τῆς εἶναι νὰ παρουσιάσῃ στὸ εὐρύτερον κοινὸν τοὺς πνευματικὸς θησαυροὺς, πού οἱ αἰῶνες τῶν νεομαρτύρων καὶ τοῦ κρυφοῦ σχολείου μᾶς ἄφησαν, καὶ πού «παράμενον σφραγισμένοι καὶ ἀπροσπέλαστοι, ἀγνωστῆ γῆ εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς σημερινούς Νεοέλληνας. Αὐτοὶ οἱ θησαυροὶ, ὄχι μόνον «προϊόντα ἀγάπης, θυσίας καὶ προσευχῆς», ἀλλὰ καὶ κείμενα μὲ λογοτεχνικὴ ἀξία, ἀποτελοῦν τίς ἐθνικὲς μας ρίζες ἀπ' ὅπου τράφηκε τὸ δέντρο τῆς Λευτεριάς καὶ γεννήθηκε ἡ καινούρια Ἑλλάδα. Καὶ πολὺ

σωστά, ή «Νεοελληνική Ὁρθόδοξος Βιβλιοθήκη», πιστεύει—χωρίς «καμμίαν διάθεσιν παρελθοντολογίας»—πὼς «πρέπει νὰ γνωρίζουμε τίς ρίζες μας», ἀλλοιῶς κινδυνεύουμε νὰ ἀφανισθοῦμε στή δίνη τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ πρώτη ἐπαφή μ' αὐτές τίς ρίζες εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΘΕΟΤΟΚΗ: «Λόγοι εἰς ἀγίαν καὶ Μ. Τεσσαρακοστήν», μὲ εἰσαγωγή τῆς Κας Ζωῆς Μουρούτη-Γκενάκου. Βιβλίον ἐπικαιροῦ, γεμάτο πνευματικούς χυμούς ὑψηλῆς ποιότητος, γραμμένο σὲ γλῶσσα δημοτικῆ, χωρίς ρητορισμούς, μὲ πνευματικὴ πρωτοπορία καὶ ὀρθοδοξία ἀνόθευτη. Ὅπως ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Θεοτόκης γράφει, δὲν εἶναι σκοπὸς τοῦ «ἐπίδειξις μαθήσεως ἢ ρητορικῆς τέχνης καὶ πολυμαθείας ἔπαινος... ἢ ὠφέλεια εἶναι τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν ὀρθοδόξων καὶ οὐχὶ ἔπαινος ἢ δόξα». Καὶ ὅπως πολὺ ὀρθὰ ὑπογραμμίζει ἡ Κα Ζωῆ Μουρούτη-Γκενάκου στὴν εἰσαγωγή της: «Οἱ διδασχές, οἱ λόγοι, τὰ Κυριακοδρόμια, γραμμένα ὅλα σχεδὸν στὴν δημοτικῆ, ἀφθονοῦν σ' ὅλη τὴ διάρκειά τῆς σκλαβιάς. Δὲν εἶναι μόνον ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴ σωτηρία τῶν πιστῶν τὸ κίνητρο, εἶναι κυρίως ἡ ἀγωνία νὰ φυλαχτῆ ἡ πίστις καθαρῆ, ἡ Ὁρθοδοξία ἀνόθευτη».

Τέτοια κείμενα πρέπει νὰ μποῦν σὲ ὄλα τὰ ἑλληνικὰ σπίτια, νὰ διαβασθοῦν ἀπὸ ὅλους. Γιατί ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι «ὁ μόνος ἀξίος νὰ ἐμπνέσῃ τὴ νερκωμένη ἀπὸ τὰ πάθη ψυχῆ τοῦ Γένους». Ὁ Θεοτόκης, σπουδασμένος στὴν τότε ἑξακουστὴ Ἀκαδημία τῆς Βολωνίας, φιλοσοφία, μαθηματικά καὶ φυσικὰ, χρησιμοποιοῖ καὶ τίς ἐπιστημονικὲς του γνώσεις γιὰ νὰ γίνεται, στοὺς λόγους του, πιὸ μεθοδικὸς καὶ πιὸ κατανοητός. Ἀναμφισβήτητα, ἦταν ἓνα πρωτοποριακὸ μὴ ἀλλὰ μὲ πολλὰς καινοτομίες, ποὺ τίς ζηλεύουμε καὶ σήμερα γιὰ τὸν προοδευτικὸν του χαρακτήρα.

Οἱ ἐκδόσεις «Τῆνος», μὲ τὴν «Νεοελληνικὴ Ὁρθόδοξη Βιβλιοθήκη» προσφέρουν στὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ, ἓναν πολύτιμο θησαυρὸ, καὶ τοὺς ἀξίζει κάθε ἔπαινος. Τοὺς εὐχόμεθα καλὴ συνέχεια σὲ τέτοια ἀξιόλογα κείμενα.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

★ ★ ★

ΓΙΟΥΛΙΑΣ ΜΑΡΚΑΚΗ: «Οἱ δύο μεγάλοι ἀπόστολοι τῆς ἀγάπης» (Μαχάτια Γκάντι—Ἀλβέρτος Σβάιτσερ), Ἀθήνα 1968.

Παραλλήλους θέτους δύο πρωταγωνιστῶν τῆς ἀγάπης μὲ παγκόσμια προβολή, ποὺ ἀφιέρωσαν ὁλόκληρὴ τὴ ζωὴ τους γιὰ

τὴν ἀνακούφιση τῆς τυρανισμένης ἀνθρωπότητος, μᾶς παρουσιάζει ἡ κ. Γιούλια Μαρκάκη. Πρόκειται γιὰ δύο φωτερὰ μετέωρα, ποὺ μὲ τὴν ἀλτρουιστικὴν ἀνταύγεια τῆς αὐτοθυσίας τους, καταύγασαν τὸ σκοτεινιασμένον στερεῶμα τῆς σύγχρονης κοινωνίας, τὸ κυριαρχημένο ἀπ' τὴν καταχνιά τῆς ἐγωπάθειας, τῶν συμφερόντων καὶ τοῦ ὕλισμου.

Κοινὸ χαρακτηριστικὸ καὶ στὶς δύο αὐτὲς προσωπικότητες: Ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν συνάνθρωπο. Στόχοι τους: Ὁ τομέας τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἰνδῶν, γιὰ τὸν Γκάντι. Ὁ τομέας τῆς συμπαράστασης στὸν πόνο τῶν καταφρονεμένων μαύρων τῆς ζούγκλας, γιὰ τὸν Σβάιτσερ.

Ἐγκατέλειψαν τὴν λαμπρὴ καὶ εὐδαίωνα ἐπιστημονικὴ τους σταδιοδρομία καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἥρωες τῆς ἀγάπης, γιὰ ν' ἀφοσιωθοῦν στὶς εὐγενεῖς προσπάθειές τους. Δόθηκαν ὁλόψυχα καὶ ἀγωνίστηκαν γι' αὐτές, μὲ πάθος καὶ φανατισμὸ, ποὺ τόσο ἔντονα ζωγραφίζονται ἀπ' τὴν κ. Γ. Μ. Στὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν μᾶς δίνεται μιὰ ἀπλήθην βιογραφία τῶν ἡρώων αὐτῶν, ἀλλ' ἀναλύονται ἐκεῖ τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ καὶ οἱ θαυτέρες πνευματικὲς ἐπιδιώξεις τους.

Βέβαια ὑπάρχει διαφορὰ δρόμου ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς κήρυκες τῆς ἀγάπης. Γιατί ὁ καθένας τους ξεκινᾷ ἀπὸ χωριστὴ κατεύθυνση: Ὁ Γκάντι ἀπ' τὴ φιλοσοφία τοῦ Ἰνδουισμού καὶ ὁ Σβάιτσερ ἀπ' τὴν διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ περίεργο ὅμως εἶναι πὼς καὶ ὁ Γκάντι διάβαζε τὴν Καινὴ Διαθήκη, εἶχε θελχθῆ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐπι τοῦ ὄρους ὁμιλία. Τὸ κήρυμά του, ὅτι «πρέπει νὰ πείσωμε τὸν ἀντίπαλο μὲ τὴν ἀκτινοβολία τῆς ἀγάπης μας πὼς ἔχει ἀδικο καὶ ὅτι ὅσο σκληρὴ κι' ἂν εἶναι μία φύση θ' ἀναλιγώσῃ στὴ φωτιὰ τῆς ἀγάπης» δὲν εἶναι τάχα ἀπήχηση τοῦ χωρίου πρὸς Ῥωμαίους 16' 20-21, «ἐάν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου ψώμιζε αὐτόν, ἐάν διψᾷ πότιζε αὐτόν» τοῦτο γάρ ποιῶν ἀνθρώκας πυρὸς σωρεύεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νικά ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν»;...

Πάντως ἡ βοήθεια τοῦ ἔδωσαν στοὺς συνανθρώπους τους καὶ οἱ δύο, εἶναι θεμελιωμένη ἐπάνω σὲ ὑπόστρωμα πνευματικὸ. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι πολύτιμη ἡ ἐργασία τῆς κ. Γ. Μ., γιατί μᾶς παραθέτει τίς ἰδεολογικὲς πεποθήσεις τῶν ἡρώων της, παρμένες μέσα ἀπὸ τὰ πλούσια κείμενα ποὺ ἔχουν ἀφίσει καὶ μᾶς παρουσιάζει τὴν κοσμοθεωρία τῆς ἀγάπης τους ποὺ εἶναι πανανθρώπινη.

Ἡ ἀνήσυχη καὶ αἰχμηρὴ σὲ δείγματα αὐτοθυσίας ἐποχὴ μας, ἔχει ἀνάγκη γιὰ παρουσίαση καὶ προβολὴ τέτοιων μορφῶν ἀνωτερότητας. Καὶ εἶναι ἀξιέπαινη ἡ προσ-

πάθεια της συγγρ. που με τόση ενημέρωση και επιμέλεια πέτυχε το σκοπό της.

Τό γράψιμό της όπως πάντα πλούσιο και στρωτό, με λογοτεχνικό ύφος, δέν κουράζει διόλου, αντίθετα ζωντανεύει με θαυμαστήν ενάργειαν τά πρόσωπα και τίς σκηνές που ἐξιστορεῖ, και κρατάει τό ενδιαφέρον του ἀναγνώστη μέχρι τό τέλος του εὐχάριστου αὐτοῦ βιβλίου.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

★ ★ ★

«Σύνδεσμος» Συχνά φθάνει ἀπό τήν Καλαμάτα ὁ «Σύνδεσμος», ἐκδοσίς τῆς ἐκεῖ Χριστιανικῆς Στέγης. Μὲ τά σύντομα ἄρθρα του και τίς ποικίλες εἰδήσεις του γύρω στίς πνευματικές δραστηριότητες τῆς «Στέγης», ὁ «Σύνδεσμος» μᾶς χαρίζει τήν εὐκαιρία τῆς ἐπικοινωνίας με τήν ζωντανή πνευματική κίνησι τῆς μεσσηνιακῆς πρωτεύουσῆς. Καί πάντα μιᾶ τέτοια ἐπικοινωνία και εὐχάριστη εἶναι και μᾶς τονώνει. Νοιώθουμε πῶς ἔντονα τὸν σύνδεσμο που πρέπει νά χαλυθδώνεται ἀνάμεσα σέ ὄλες τίς πνευματικές προσπάθειες τῆς πατρίδος μας.

I. A.

★

Ὁ ἀκαταπόνητος και πολύπειρος Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης κ. Ἰωάν. Παναγιωτίδης μᾶς ἔδωσε σέ μιᾶ καλαισθητῆ ἐκδοσί τήν μετάφρασι τοῦ ἔργου τοῦ Ἱεροκλήρουκ Frank Thomas γιά τήν Κυριακή Προσευχή. Τό ἔργο ἀποτελεῖται ἀπό ἐρμηνευτικές ὁμιλίες με ἔντονο κοινωνικό χρώμα. Τονίζει στὸν πρόλογό του ὁ συγγραφεὺς «ὅτι ἡ Κυριακή προσευχή ἔχει χαρακτήρα κοινωνικό και ἀτομικό, ἔξωτερικό και ἐσωτερικό». Ἀναλύοντας κάθε στίχο τῆς μᾶς παρουσιάζει πλευρές ἀξιοπρόσεκτες, μᾶς ἀποκαλύπτει τό βάθος τῆς θείας αὐτῆς προσευχῆς.

Εἶναι μιᾶ ἐργασία ἀξιοπρόσεκτη, δοσμένη ζωντανά στὸν Ἑλληνα ἀναγνώστη ἀπό τήν γλαφυρῆ πέννα τοῦ Καθηγητοῦ κ. Παναγιωτίδου.

I. Γ. Α.

★ ★ ★

Ἄρχ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ: «Ματιές στήν ἐποχή μας». Ἀθήναι 1967.

Ἄλλο ἓνα βιβλίο κοντά στά τόσα που

μᾶς ἔχει προσφέρει ὁ Ἀρχιμανδρίτης π. Ἰωάννης Ἀλεξίου. Ἐνα βιβλίο που ἀπευθύνεται στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Ὡραιοτάτα τάξινομημένο σέ 4 κεφάλαια μᾶς ἐκθέτει σὸν πρῶτο θέμα αὐτό τῆς πίστεως.

Μὲ ἀπλές γραμμές μᾶς ὑπογραμμίζει τήν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἢ τήν παρουσία Αὐτοῦ ἀπό τήν καθημερινή μας ζωῆ. Γιά τήν πίστι τήν τόσο λίγη που ἔχομε, που εἶναι ἀρκετῆ γιά νά λεγώμαστε Χριστιανοί. «Πίστις σέ μικρῆ δόσι», ὅπως γράφει χαρακτηριστικά.

«Ἀνατομία τῆς σύγχρονης ψυχῆς» ὀνομάζεται τό δεύτερο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου. Ἐνα κεφάλαιο που περιγράφει τά ἀναρίθμητα λάθη μας, ἀλλά και τίς ἀξίες μας. Περιγράφει τήν ἀποφυγῆ τῆς ρουτίνας ἀπό τήν καθημερινή μας ζωῆ. Γιά τήν ἀποφυγῆ τῆς εὐκολίας. Ποτέ νά μὴ ζητᾶμε τὸν εὐκολο δρόμο γιά τήν κάθε μας ἐργασία. Ἄς ἔχομε ὅπ' ὄψιν μας και αὐτό που εἶπε ὁ Κύριος γιά τήν κατάκτησι τῆς αἰωνιότητος. «Ἐισέλθετε διά τῆς στενῆς πύλης».

Τό τρίτο και ἀρκετά σπουδαῖο κεφάλαιο ἀναφέρεται στίς δυσκολίες τοῦ καιροῦ μας. Πῶς θά τίς ἀντιμετωπίσουμε; Χίλιοι δυὸ τρόποι γιά νά ἀνταπεξέλθουμε στίς τόσες δυσκολίες. Γιά νά μπορέσουμε νά σταθοῦμε στὸ ὕψος τοῦ πραγματικοῦ Χριστιανοῦ, που τόσο πολὺ ἀπουσιάζει ἀπό τήν ἐποχή μας. Νά γίνουμε ἀληθινοὶ ἄνθρωποι χωρὶς θασσανιστικά προβλήματα. Καί κλείνει τό βιβλίο «Ματιές στήν ἐποχή μας» με τό κεφάλαιο: «Ματιές στά σύγχρονα νειάτα».

Σ' αὐτά τά νειάτα που θά ἀποτελέσουν τοὺς αὐριανούς γονεῖς. Γιά τό λόγο αὐτό χρειάζεται ὑγιής καθοδήγησις. Καί πρῶτα ἀπό τό σπῆτι. Ἀπό τοὺς γονεῖς. Εἶναι οἱ πρῶτοι που θά διδάξουν τό καλὸ ἢ τό κακὸ στά παιδιὰ τους. Προσοχῆ στὸ περιοδικό, στὸ σινεμά, τὸ ραδιόφωνο και γενικά κάθε τι με τό ὅποιο ἐρχόμαστε σέ ἐπαφή. Ὅλα και ὄλοι γιά τοὺς Νέους.

Τὸ βιβλίο τοῦ π. Ἰωάννου «Ματιές στήν ἐποχή μας» εἶναι ἓνα βιβλίο γραμμένο γιά τό εὐρὸ κοινὸ. Μὲ τήν γλαφυρῆ του πέννα και τήν παραστατικότητά του μᾶς παρουσιάζει θέματα τόσο καθημερινὰ και κοινὰ, κεντρίζοντάς μας ὅμως τήν προσοχῆ και ἔλκυσοντας τὸ ἐνδιαφέρον μας. Θίγει θέματα καφτερὰ, σύγχρονα, που εἶναι φανερό ὅτι θγαίνουν ἀπό μιᾶ πλατεῖα πείρα και ἐπαφή με τήν σύγχρονη πραγματικότητα. Γιά ὄλα αὐτά ἡμποροῦμε νά τονίσουμε ὅτι ἀξίζει τὸν κόπο νά δώσουμε μιᾶ ἰδιαίτερη προσοχῆ γιά νά μᾶς προβληματίσῃ τό «Ματιές στήν ἐποχή μας».

K. A.

Κ. Λυκομήτρου: «ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΨΥΧΟ-
ΛΟΓΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ»

Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἐν γένει ψυχολογικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δικαιολογημένα ἔκδηλον σὲ πολλοὺς. Ὅλοι πασχίζομεν ἐμπειρικὰ ἢ διαισθητικὰ νὰ ἐνοήσωμεν τὰ μυστικά τοῦ «εἶναι» μας καὶ κατὰ παραλληλισμὸν τὸν ψυχισμὸν τῶν συνανθρώπων μας. Δύσκολον καὶ πολλὰς φορὰς χιμαιρικὸν ἐγχείρημα καὶ σὰν προσπάθεια καὶ σὰν ἀποτέλεσμα, φυσικὰ, θετικόν. Παρὰ τὶς ἐμπειρικὰς τάσεις ἔχομεν καὶ τὴν δημιουργικὴν ὀργανωμένην δρᾶσιν, τὶς ἐπιστημονικὰς Ψυχολογικὰς Κατευθύνσεις, πού κάθε μία «βάσει ὀρισμένων δεδομένων» πλησιάζει τὸ ἄδυτο τοῦ ἀνθρώπου, πού λέμε ψυχῆ. Ὁ κ. Λυκομήτρος, καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων, μὲ τὸ ἔργον του «Σύγχρονες Ψυχολογικὲς Σχολές» (Ἀθήναι 1967, σελ. 258), πού κυκλοφόρησε τελευταίᾳ, φωτίζει μὲ ἐνάργεια τῆς ψυχολογικῆς μας γνώσεως, ἀναπτύσσοντας τὶς ὀργανωμένες προσπάθειες τῶν ψυχολόγων κατὰ κατευθύνσεις. Πρόκειται γιὰ μιὰ δημιουργικὴ καὶ γόνιμη μεταγλώττισιν καὶ διασκευὴ μὲ σχετικὰς προσθαφαίρέσεις τοῦ ἔργου τοῦ Robert S. Woodworth «Σύγχρονες Ψυχολογικὲς Σχολές», New York 1948.

Τὰ κεφάλαια τοῦ ἀναφέρονται: 1) Οἱ Ψυχολογικὲς Σχολές καὶ τὸ Ἱστορικόν των, 2) Λειτουργικὴ καὶ Δομικὴ Ψυχολογία, 3) Ἡ Ψυχολογία τοῦ William James, 4) Ἡ Συνειρμικὴ Ψυχολογία—παλαιὰ καὶ νέα, 5) Ἡ Ψυχολογία τῆς Συμπεριφορᾶς, 6) Ἡ Μορφολογικὴ—Gestalt—Ψυχολογία, 7) Ἡ ψυχανάλισι καὶ οἱ σχετικὲς σχολές, 8) Ἡ Ψυχολογία τῶν Κινήτρων καὶ οἱ ὀλικὲς Ψυχολογίαι καὶ 9) Ἡ μέση ὁδός. Τελειώνει ἡ ἀξιόλογος προσφορά, ὅπως συμβαίνει πολλὰς φορὰς, μὲ μιάν πλουσίαν ἑλληνικὴν καὶ ξένην βιβλιογραφίαν, πού μαρτυρεῖ τὶς πολυτίμες πηγὰς τοῦ σ. καὶ προσφέρει στοὺς ἀναγνώστας πηγὰς πρὸς μεγαλυτέραν ἐρευναν.

Κάθε μία Ψυχολογικὴ Σχολὴ ἐρευνᾷ μεθοδικὰ, βάσει ὀρισμένων δεδομένων καὶ ἀρχῶν, τὰ ψυχικὰ φαινόμενα τοῦ ἀνθρώπου μὲ σκοπὸ

νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰ αἷτια, πού τὰ προκαλοῦν. Ἐτσι εἰσέρχεται ὁ ἐρευνητὴς στὸ σκοτεινὸ ἄδυτον τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, τὴν ψυχὴν. Ὅλες οἱ ἀνωτέρω κατευθύνσεις ἀποτελοῦν μιὰ σοβαρὴν προσπάθειαν, πού ἀποβλέπει εἰς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Καὶ δικαιολογημένα ὁ κ. Λυκομήτρος τὸνίζει: «Τελικὰ, μπορεῖ νὰ λεχθῆ ὅτι κάθε σχολὴ εἶναι σωστὴ, ἂν καὶ καμμία μόνη τῆς δὲν εἶναι ἀρκετὰ καλὴ». Ἐπομένως ἡ κάθε μία φωτίζει μιὰ πλευρὰ τοῦ πολυπλεύρου ὑποκειμένου τῆς, πού καλοῦμεν ψυχὴν καὶ ἔτσι ἔχομε ἀπ' ὅλες μιὰ συνθετικὴ ψυχικὴ εἰκόνα.

Τὸ ἀνωτέρω βιβλίον, σοβαρὴν προσφορά τοῦ σ., ἀποτελεῖ μιὰ πολύμοχθη προσπάθεια ἐπιστημονικοῦ χαρακτήρος. Ἐδράζεται εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ R. Woodworth, ἀλλ' ἔχει ἔντονα τὴν σφραγίδα τοῦ συγγραφέως. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρησιμότητά του, εἶναι περιττὸν νὰ λεχθῆ ὅτι ἀπευθύνεται σ' αὐτοὺς, πού διαθέτουν ἔντονα γνωστικὰ διαφέροντα καὶ γενικώτερα πρὸς τὶς ἀφυπνισμένες συνειδήσεις τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύματος, διακριτικὴ θέσι κατέχουν οἱ παιδαγωγοί, πού διαμορφώνουν ψυχές. Εἰς αὐτοὺς ἰδιαίτατα ἀπευθύνεται τὸ βιβλίον τοῦ κ. Λυκομήτρου, διότι σίγουρα θὰ φωτίσῃ στὴν πλατειὰ θεώρησιν τοῦ λειτουργήματός των.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

★

Ἡ «Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἰονίων Νήσων» τοῦ κ. ΣΠΥΡΟΥ Ν. ΑΒΟΥΡΗ εἶναι μιὰ ἐνδιαφέρουσα μελέτη μὲ πλήρη τεκμηρίωση. Ὑστερα ἀπὸ τὰ «Γενικὰ Ἐκκλησιαστικὰ περὶ τῶν Ἰονίων Νήσων» χωρίζει τὴ μελέτη του σὲ πέντε κεφάλαια πού τὸ καθένα ἀσχολεῖται ἀντίστοιχα μὲ τὶς μητροπόλεις: Κερκύρας καὶ Παξῶν, Λευκάδων καὶ Ἰθάκης, Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Κυθήρων.

Ν. Α.

ΕΛΑΒΟΜΕΝ:

Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ: «Πατρικαὶ νοθεσῖαι», Ἀθῆναι 1968.

Μητροπολίτου Κορινθίας ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: «Ἀπολογισμὸς εἰκοσιπενταμῆνου ἑκκλησιαστικῆς ἐργασίας», Κόρινθος 1968.

Μητροπολίτου πρ. Λήμνου ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: «Οἱ κατὰ τὰ ἔτη 1900 μέχρι σήμερον διατελέσαντες ὡς συνοδικοὶ Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆναι 1967.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: «Παραλειπόμενα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκ Λήμνου εἰδήσεων», Ἀθῆναι 1967.

ΔΗΜ. ΜΩΡΑΪΤΟΥ, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: «Παιδαγωγικαὶ ἰδέαι τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν», Ἀθῆναι 1968.

«Ὁ Ἅγιος Ἰσίδωρος» (ἀναμνηστικὸς τόμος ἐπὶ τῇ μετακομιδῇ τῶν σεπτῶν λειψάνων ἐκ Βενετίας εἰς Χίον στὴν 17ην Ἰουνίου 1967), ἐπιμελεῖς ΑΝΔΡ. ΛΑΪΜΟΥ.

Ἀρχιμ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΤΣΑΤΣΑΝΗ: «Δρόμος θεώσεως», Ἀθῆναι 1968.

Πρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ: «Πέραν τοῦ τάφου», Ἐκδόσεις Γρηγόρη, Ἀθῆναι 1967.

Ἀρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ: «Περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ψυχαγωγίας», Θεσσαλονίκη 1968.

Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ: «Ὁ καθαγιασμὸς τῶν δώρων τῆς Θείας Εὐχαριστίας», Θεσσαλονίκη 1968.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΠΟΖΩΝΗ: «Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀληθοῦς ἐν τῷ Φιλήθῳ τοῦ Πλάτωνος» (ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκατορίᾳ διατριβῇ), Ἀθῆναι 1968.

Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: «Λεξικὸν τῶν Ἁγίων Γραφῶν», Ἐκδόσεις Γρηγόρη, φωτοτυπικὴ ἀνατύπωσις, Ἀθῆναι 1968.

ΣΟΛΩΝΟΣ ΝΙΝΙΚΑ, Β' Γυμνασιάρχου: «Ἀγιώτατε! τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ἀπὸ τὴν μαρτυρικὴν ρωσικὴν Ἐκκλησίαν), Ἀθῆναι 1968.

ΧΑΡΙΔΗΜΟΥ ΓΚΕΡΤΣΟΥ: «Ἡ ἀνατολικὴ Θράκη», Τὸ Ἐξάστερον καὶ λαογραφία αὐτοῦ, Ἀθῆναι 1967.

ΕΥΑΓΓ. ΜΑΜΜΑ: «Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος», Ἀθῆναι 1967.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΕΝΤΕ: «Τὰ πολύτιμα δάκρυα», Κρέστενα 1967.

«Περιλήψεις Ἐγκυκλίων Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μεσσηνίας τῶν ἐτῶν 1965-1967» (Ἀνάπτυον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Διδαχῆ»).

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΨΑΝΗ: «Ἡ κρίσις θεολογίας καὶ οἰκουμενισμοῦ ἐν Ἀμερικῇ», Ἀθῆναι 1968.

ΔΗΜ. ΓΚΟΝΤΖΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, Πολ. Μηχανικοῦ: «Ἐπὶ τῶν θεμάτων παγκοσμίου εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης», Θεσσαλονίκη 1968.

ΣΤΑΥΡΟΥ ΡΟΖΑΚΗ: «Ἐλεγεία καὶ εἰδύλλια», Ἀθῆναι 1967.

Κ. ΜΑΜΩΝΗ: «Θρακικὴ θιβλιογραφία» (1958-1966).

ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ: «Τὸ παγκύπριον γυμνάσιον καὶ ἡ λαογραφία», Λευκωσία 1967.

Αἰδεσ. ΑΝΑΣΤ. ΔΡΑΠΑΝΙΩΤΗ: «Γιὰ μιὰ σωστότερη λατρεία», Ἀθῆναι 1967.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: «Τί πρέπει νὰ ξέρῃ ὁ κάθε ἐξομολογούμενος», Ἀθῆναι 1967.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: «Ἀπλές ματιές στὸν Ἀκάθιστον Ὑμνον», Ἀθῆναι 1967.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: «Σοῦ ἀπαντᾷ ὁ Θεός», Ἀθῆναι 1967.

ΜΑΡΙΑΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ: «Ἡλίαις Ζερβός-Ἰακωβάτος» (ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράσις του), Ἀθῆναι 1962.

ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ: «Οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ἰθακῆσιοι στὴν ναυτιλία τοῦ Δουνάβεως», 1967.

ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΓΑΤΤΟΥ: «Συμφωνία ὠρῶν καὶ νοῦ», Ἀθῆναι 1968.

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ: «Ἀξιόθεα» (μονόπρακτο), Κύπρος 1968.

«Ὁ Βαρώνος Ἐτρος ντὲ Κουμπερτέν ἡ ἀναγέννησις τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων», Ἐκδόσις τῆς Ἐταιρείας πρὸς ἀναθίωσιν τῆς Ὀλυμπίας «Νέα Ἄλτις», Ἀθῆναι 1967.

ΑΡΙΣΤ. ΚΟΥΤΖΑΜΑΝΗ: «Ἀναφορὰ στὸν πόνο γιὰ μιὰ λύτρωσι» (σημασιολογία τοῦ πόνου), Ἀθῆναι 1968.

VASS. LAZANAS: «Les sourds-Muets dans le droit Hellénique», Paris 1968.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: «Éléments Statistiques concernant les sourds-muets Grecs», Paris 1968.

CONST. CAVARVOS: «Modern Greek Philosophers on the human soul», U.S.A. 1967.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδόσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθῆναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Ἁγίας Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Μισαραλιώτου 13 Ἀθῆναι (402). Ἐτησίαι συνδρομῆ δεχ. 70, ἔξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.